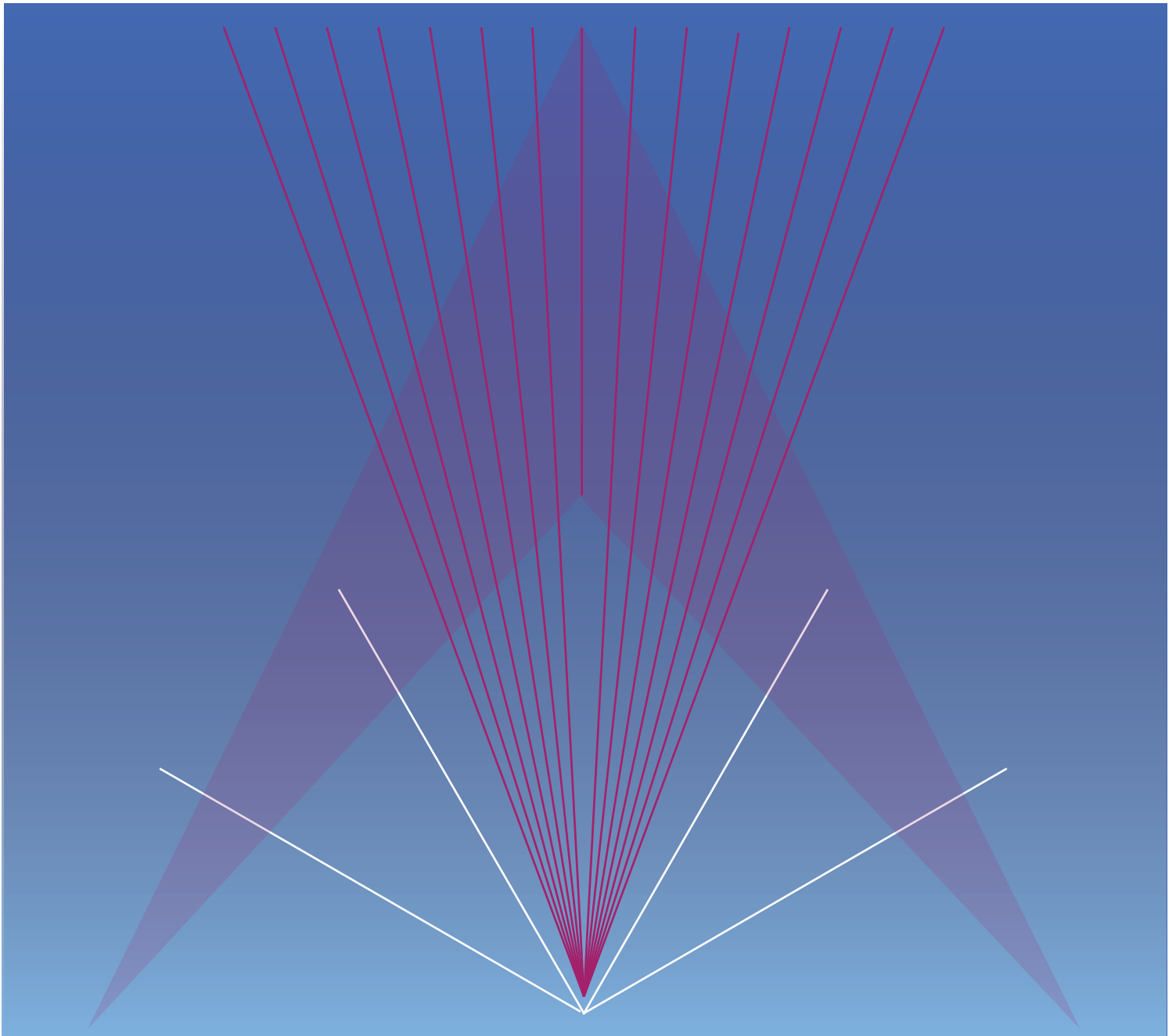

**ΚΡΑΤΟΣ ΔΙΚΑΙΟΥ & ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ:
ΠΟΙΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΗ
ΣΤΟ ΔΙΛΗΜΜΑ «ΠΟΛΕΜΟΣ Η ΕΙΡΗΝΗ» ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ;**

Φεβρουάριος 2026

**ΚΡΑΤΟΣ ΔΙΚΑΙΟΥ & ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ:
ΠΟΙΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΗ
ΣΤΟ ΔΙΛΗΜΜΑ «ΠΟΛΕΜΟΣ Η ΕΙΡΗΝΗ» ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ;**

Μελέτη για λογαριασμό της THE LEFT
in the European Parliament
και τον Αντιπρόεδρο Κώστα Αρβανίτη

Φεβρουάριος 2026

Περιεχόμενα

Σύνοψη μελέτης	2
Εισαγωγή: τα εξεταζόμενα θέματα, οι στόχοι και η δομή της μελέτης	4
Πρώτο Μέρος: Οι Μιλιταριστικές Πολιτικές της ΕΕ και οι Επιπτώσεις τους	7
Τα προγράμματα	7
Οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις.....	10
Το ιδεολογικό περίβλημα μιας επικίνδυνης «κατάστασης εξαίρεσης»	14
Δεύτερο Μέρος: Θεσμικός Ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Έλεγχος Τήρησης του Κράτους Δικαίου	17
Το νομικό πλαίσιο	17
<i>Pfizergate vs Υπόθεσης Σαντέρ</i> : μια αποκαρδιωτική συγκριτική ανάλυση	20
Προκλήσεις για την αποτελεσματικότητα της κοινοβουλευτικής εποπτείας	23
Τρίτο Μέρος: Προτάσεις για Ενίσχυση Δημοκρατικής Λογοδοσίας και Τήρησης του Κράτους Δικαίου	28
Ρητή κατοχύρωση της συννομοθεσίας σε αμυντικά προγράμματα υβριδικού τύπου	29
Κοινοβουλευτικές Επιτροπές ως μηχανισμοί ελέγχου και εποπτείας	30
Συνεργασία με τα εθνικά κοινοβούλια.....	31
Ενίσχυση του ελέγχου επί της Επιτροπής	34
Επίλογος: Η επιλογή της δημοκρατικής Ευρώπης	35
Πηγές – βιβλιογραφία	40

Σύνοψη μελέτης

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) αντιμετωπίζει ένα ταυτοτικό δίλημμα μεταξύ πολέμου και ειρήνης ως *raison d'être*, καθώς η αυθαίρετη στρατιωτικοποίησή της εντός ενός πολιτικού – ιδεολογικού πλαισίου που περιγράφεται από τον πόλεμο της Ουκρανίας και τις νέες στρατηγικές προτεραιότητες των ΗΠΑ κατά τη δεύτερη θητεία του Ντόναλντ Τραμπ έρχεται σε σύγκρουση με τις ιδρυτικές αρχές της, οι οποίες σαφώς την προόριζαν ως ένα Σχέδιο Ειρήνης (Peace Project). Ασφαλώς, η κλιμάκωση των εξοπλιστικών δαπανών, η δημιουργία πολεμικού κλίματος και η συναφής πολεμοχαρής ρητορική Ευρωπαίων ηγετών υπονομεύουν αυτές τις αρχές, εγείροντας ζητήματα δημοκρατικής νομιμοποίησης, λογοδοσίας και κράτους δικαίου.

Πράγματι, αυτή η στροφή προς μια πολεμική οικονομία, με καθαρά αμυντικές δαπάνες που -σε διακηρυκτικό, τουλάχιστον, επίπεδο- ενδέχεται να αγγίξουν έως το 2035 τουλάχιστον το 3%-3,5% του ΑΕΠ βάσει των σχετικών δεσμεύσεων στο ΝΑΤΟ, στερείται δημοκρατικής βάσης, στο μέτρο που, πέρα από τη διακινδύνευση της ειρήνης και της ασφάλειας στην ευρωπαϊκή ήπειρο, δημιουργεί νέες ανισότητες και διαβρώνει την ήδη βαριά τραυματισμένη συνοχή των ευρωπαϊκών κοινωνιών.

Συναφώς, η αύξηση των αμυντικών δαπανών ενισχύει μεν βραχυπρόθεσμα συγκεκριμένους κλάδους της οικονομίας -πρωτίστως την πολεμική βιομηχανία, η οποία ήδη βλέπει μια θεαματική αύξηση της κεφαλαιακής κερδοφορίας της, χωρίς να έχει καν αυξήσει σημαντικά την παραγωγή της- αλλά μακροπρόθεσμα επιβαρύνει ασύμμετρα όχι μόνο το κοινωνικό κράτος, μειώνοντας τις επενδύσεις σε υγεία, εκπαίδευση και περιβάλλον, αλλά και τη βιωσιμότητα των ευρωπαϊκών οικονομιών, στο μέτρο που στερεί πολύτιμα επενδυτικά κεφάλαια από την επιστήμη, την τεχνολογία και τη βιομηχανική καινοτομία, τομείς όπου η Ευρώπη υστερεί δραματικά έναντι των εμπορικών ανταγωνιστών της (ΗΠΑ, Κίνα).

Συγχρόνως, η επικίνδυνη ρητορική των ευρωπαϊκών ηγεσιών και των ιδεολογικών καθοδηγητών του δημοσίου διαλόγου που προβάλλουν ως «επικείμενη και αναπόφευκτη» μία μεγάλης κλίμακας πολεμική σύγκρουση με τη Ρωσία (ανεξαρτήτως του πόσο απίθανο είναι αυτό το ενδεχόμενο), εκτός του ότι ενδέχεται να εξελιχθεί σε αυτοεκπληρούμενη προφητεία μέσω ενός «ατυχήματος», λειτουργεί ως ιδεολογικό περιτύλιγμα για μία ακόμα

μαζική μεταφορά πλούτου από τη βάση στην κορυφή της εισοδηματικής πυραμίδας, επιδεινώνοντας έτι περαιτέρω τις ανισότητες.

Εύλογο είναι το ερώτημα με ποια δημοκρατική νομιμοποίηση μη εκλεγμένοι (σε επίπεδο ΕΕ) ή χαμηλής δημοτικότητας (σε επίπεδο κρατών-μελών) ηγέτες σύρουν τους ευρωπαϊκούς λαούς σε πόλεμο, ενώ από όλες τις μετρήσεις προκύπτει ότι οι τελευταίοι επιθυμούν διακαώς την ειρήνη.

Παράλληλα, η συστηματική καλλιέργεια αντιρωσικού κλίματος σε βαθμό υστερίας μέσω ΜΜΕ και πολιτιστικών απαγορεύσεων (κλείσιμο ρωσικών ή συνδεδεμένων με τη Ρωσία ΜΜΕ και ιστοσελίδων, έλεγχος δημοσίως εκφρασμένων απόψεων και επιβολή κυρώσεων ακόμα και σε Ευρωπαίους πολίτες με τις «λάθος απόψεις», υπό το πρόσχημα της «καταπολέμησης της παραπληροφόρησης», ακυρώσεις θεαμάτων και συναυλιών με Ρώσους συντελεστές, εάν δεν έχει προηγηθεί δημόσια «δήλωση μετάνοιας και αποκήρυξης», απαγόρευση συμμετοχής σε πολιτιστικές και αθλητικές εκδηλώσεις με τα ρωσικά εθνικά χρώματα, καχυποψία ακόμα και απέναντι σε κλασικούς της ρωσικής λογοτεχνίας) συνιστά ξεκάθαρη λογοκρισία, αντίθετη με την ελευθερία της έκφρασης που κατοχυρώνεται, ως ένας από τους πυλώνες του ευρωπαϊκού δικαιοκρατικού νομικού πολιτισμού, σε όλα τα ευρωπαϊκά συντάγματα, στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και στον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ. Επιπλέον, έχει και σοβαρό πολιτικό αντίκτυπο, καθώς η -θεμιτή, αν όχι επιβεβλημένη- άσκηση κριτικής στην πολιτική ηγεσία της ΕΕ, ιδίως δε στην πρόεδρο της Επιτροπής, επιχειρείται να απαξιωθεί, χαρακτηριζόμενη αυτόματα ως «ρωσική προπαγάνδα» στο Ευρωκοινοβούλιο.

Προκύπτουν, εκ των ανωτέρω, σοβαρές θεσμικές προκλήσεις για την ΕΕ ευρύτερα και για τις δημοκρατικές και προοδευτικές δυνάμεις του Ευρωκοινοβουλίου, ιδίως της Ευρωπαϊκής Αριστεράς: Περιορισμένη κοινοβουλευτική εποπτεία της ενωσιακής εξωτερικής δράσης και σοβαρό έλλειμμα λογοδοσίας και ελέγχου επί της Επιτροπής, όπως προκύπτει, ενδεικτικά, από την υπόθεση *Pfizergate* και από την έκνομη παράκαμψη του Ευρωκοινοβουλίου κατά την έγκριση του Κανονισμού SAFE. Η παρούσα μελέτη αποσκοπεί στη διατύπωση προτάσεων για την αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων και την εμπέδωση του κράτους δικαίου σε επίπεδο ΕΕ.

Εισαγωγή: τα εξεταζόμενα θέματα, οι στόχοι και η δομή της μελέτης

Η Ευρώπη βρίσκεται σήμερα αντιμέτωπη με ένα βαθύ υπαρξιακό δίλημμα, ίσως το βαθύτερο για κάθε οργανωμένη ανθρώπινη κοινότητα, και μάλιστα ένα δίλημμα που η ίδια θεωρούσε ότι έχει αφήσει για πάντα στο σκοτεινό ιστορικό παρελθόν της: *πόλεμος ή ειρήνη*. Η κλιμάκωση της ρωσικής εισβολής στην Ουκρανία από το 2022, η οποία έχει προκαλέσει χιλιάδες θανάτους, μαζικές καταστροφές και μια άνευ προηγουμένου προσφυγική κρίση, έχει επαναφέρει έναν μεγάλης κλίμακας πόλεμο στο έδαφος της ηπείρου – μολονότι δεν πρέπει να λησμονείται η προηγούμενη τραγική εμπειρία των γιουγκοσλαβικών πολέμων, η οποία, κατά κάποιον τρόπο, υπήρξε το προλούδι της σημερινής κατάστασης.

Η στρατιωτικοποίηση και ο επανεξοπλισμός της Ευρώπης δεν είναι πλέον ένα μελλοντικό σενάριο, αλλά ήδη συντελούνται, με την ανάλογη, συστηματική καλλιέργεια μιλιταριστικού κλίματος και φόβου για έναν πόλεμο με τη Ρωσία, που εμφανίζεται όχι απλά πιθανός, αλλά αναπόφευκτος και επικείμενος, τοποθετούμενος στον χρονικό ορίζοντα έως το 2029.

Παράλληλα, η Ευρωπαϊκή Ένωση διασχίζει μία ακόμα -και πιθανώς την έσχατη- φάση της διαχρονικής στρέβλωσης και του εκφυλισμού της ταυτότητας και του ίδιου του λόγου ύπαρξής της. Η ιστορική της αποστολή, ήδη από την ίδρυση των πρώτων Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ποτέ δεν ήταν η προετοιμασία για έναν ακόμα Μεγάλο Ευρωπαϊκό Πόλεμο, αλλά η εξάλειψη του πολέμου μεταξύ των κρατών-μελών της, μέσω της οικονομικής ολοκλήρωσης και κοινών θεσμών. Ωστόσο, η τρέχουσα στρατιωτικοποίηση –με προγράμματα όπως το Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας (EDF), η Λευκή Βίβλος *Readiness 2030* (πρώην *ReArm Europe*) και ο Κανονισμός SAFE–, σε συνδυασμό με την πλήρη στρατηγική ευθυγράμμιση της ΕΕ με το NATO, θέτει υπό αμφισβήτηση την ίδια την ύπαρξη του Ευρωπαϊκού Σχεδίου ως *Peace Project*.

Η στροφή προς μια πολεμική οικονομία, με δαπάνες που προβλέπεται να προσεγγίζουν τουλάχιστον το 3%-3,5% του ΑΕΠ σε πολλά κράτη-μέλη βάσει των σχετικών δεσμεύσεων στο

NATO¹, φιλοδοξεί να μετατρέψει την ΕΕ σε υπολογίσιμη στρατιωτική δύναμη, σε βάρος της κοινωνικής συνοχής, της οικονομικής δικαιοσύνης και της δημοκρατικής νομιμοποίησης.

Η νομική θεμελίωση της ΕΕ ως *Σχεδίου Ειρήνης* βασίζεται στις αξίες που κατοχυρώνονται στο Άρθρο 2 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ): η δημοκρατία, το κράτος δικαίου, ο σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα, η ελευθερία, η ισότητα και η ειρήνη αποτελούν αδιαπραγμάτευτα στοιχεία της ευρωπαϊκής ταυτότητας, με την τελευταία να αποτελεί αναγκαία συνθήκη και προϋπόθεση για την απόλαυση των υπολοίπων. Περαιτέρω, το Άρθρο 21 ΣΕΕ ρητά ορίζει ότι η εξωτερική δράση της ΕΕ πρέπει να βασίζεται στις αρχές της νομιμότητας, της δημοκρατίας και της προώθησης της ειρήνης, ενώ η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) αποσκοπεί στην προάσπιση των αξιών αυτών.

Από αυτήν την άποψη, που δεν είναι αμελητέα, αλλά θεσμικού χαρακτήρα, η συντελούμενη μεταμόρφωση της ΕΕ σε πολιτικό και χρηματοδοτικό βραχίονα του NATO, ήτοι ενός οργανισμού με την πολεμική προπαρασκευή στον υπαρξιακό του πυρήνα, εγείρει σοβαρά ερωτήματα: πώς συμβιβάζεται η μαζική αύξηση πολεμικών δαπανών με τη θεμελιωδώς ειρηνευτική αποστολή της ΕΕ; Πώς διασφαλίζεται η δημοκρατική νομιμοποίηση, όταν η ΚΕΠΠΑ παραμένει σε μεγάλο βαθμό διακυβερνητική, με περιορισμένο ρόλο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, την ίδια ώρα που η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υιοθετεί διάφορα νομικά εφευρήματα ιδιαίτερος αμφισβητούμενης εγκυρότητας, ώστε να παρακάμψει και η ίδια τον ουσιαστικό κοινοβουλευτικό έλεγχο των πεπραγμένων της; Πώς είναι δυνατόν να μην υπάρχει, στην ουσία, θεσμικός διάυλος διατύπωσης μιας σθεναρής αντιπολεμικής θέσης στον αντίποδα του милитарισμού και ενός κακέκτυπου «στρατιωτικού κεϋνσιανισμού»;

Η παρούσα μελέτη αποσκοπεί να αναλύσει τις προκλήσεις δημοκρατικής νομιμοποίησης και τήρησης του κράτους δικαίου στη νέα πολιτική ασφάλειας και άμυνας της ΕΕ, στο πλαίσιο του διλήμματος «πόλεμος ή ειρήνη» και της στροφής της σε μια πολεμική οικονομία. Εξετάζει

¹ Ο στόχος του 3,5% σε καθαρά στρατιωτικές δαπάνες (συν 1,5% σε δαπάνες «διπλής φύσης», όπως κρίσιμες υποδομές, επικοινωνίες, διαστημικές εφαρμογές, κυβερνοασφάλεια κλπ.) συμφωνήθηκε -υπό αμερικανική πίεση- στη Σύνοδο Κορυφής του NATO στη Χάγη τον Ιούνιο του 2025. Είναι, δε, σχεδόν βέβαιο ότι τα περισσότερα κράτη-μέλη της Συμμαχίας δεν θα τον πιάσουν, με τον μέσο όρο αμυντικών δαπανών στο ευρωπαϊκό σκέλος του NATO να τοποθετείται ρεαλιστικότερα μεταξύ 2,5 και 3% ως το 2030, κάτι που ασφαλώς συνιστά ούτως ή άλλως μία σημαντικότερη αύξηση. Βλ. τη Διακήρυξη της Συνόδου της Χάγης εδώ: <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2025/06/25/the-hague-summit-declaration>

τις οικονομικές, κοινωνικές και γεωπολιτικές επιπτώσεις της στρατιωτικοποίησης, υπογραμμίζει τα ελλείμματα κοινοβουλευτικής εποπτείας και λογοδοσίας και προτείνει συγκεκριμένους μηχανισμούς ενίσχυσης του ρόλου του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ως ελεγκτικού οργάνου. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην ανάγκη για ουσιαστικό έλεγχο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ώστε να αποτραπεί η μετατροπή της ΕΕ σε «πολεμική μηχανή» σε βάρος της ειρήνης και των ιδρυτικών αξιών του ευρωπαϊκού εγχειρήματος, των πραγματικών συμφερόντων των ευρωπαϊκών λαών, αλλά και της δεδομένης επιθυμίας αυτών για ειρήνη στην ήπειρό μας.

Η μελέτη καλεί σε επαναπροσδιορισμό της ευρωπαϊκής ταυτότητας ως *Σχεδίου Ειρήνης*, απορρίπτοντας την πολεμική λογική που οδηγεί σε οικονομική εξάντληση -μακριά από το να εγγυάται την μακροπρόθεσμη έξοδο της Ευρώπης από το οικονομικό τέλμα στο οποίο βρίσκεται εδώ και σχεδόν δύο δεκαετίες-, κοινωνική πόλωση και δημοκρατική διάβρωση, και προωθώντας εναλλακτικά σενάρια ειρήνης μέσω διαλόγου, ομαλοποίησης σχέσεων με το γεωπολιτικό περιβάλλον της ΕΕ -ιδίως με τη Ρωσία, μετά το τέλος του Ουκρανικού Πολέμου- και μίας νέας αρχιτεκτονικής ασφάλειας για την ευρωπαϊκή ήπειρο υπό έναν αναβαθμισμένο Οργανισμό για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη.

Η μελέτη υιοθετεί μία διεπιστημονική προσέγγιση, συνδυάζοντας νομική, οικονομική, γεωπολιτική και ιστορική ανάλυση και δομείται ως εξής:

Στο Πρώτο Μέρος γίνεται μια περιγραφή των εν ισχύ ή σχεδιαζόμενων πολιτικών, των οικονομικών-κοινωνικών επιπτώσεων και των κινδύνων για την ειρήνη και την ασφάλεια της Ευρώπης, ιδίως σε συνδυασμό με την πολεμοχαρή ρητορική που καλλιεργείται ως ιδεολογικό-επικοινωνιακό υπόβαθρο.

Στο Δεύτερο Μέρος εξετάζεται ο θεσμικός ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, το ισχύον νομικό πλαίσιο και ορισμένα χαρακτηριστικά παραδείγματα ελλείμματος κοινοβουλευτικής και, κατ' επέκταση, δημοκρατικής λογοδοσίας.

Στο Τρίτο Μέρος διατυπώνονται προτάσεις ενίσχυσης της δημοκρατικής λογοδοσίας και τήρησης του κράτους δικαίου σε επίπεδο θεσμών της ΕΕ, τόσο εντός του ισχύοντος νομικού πλαισίου όσο και με την προοπτική αναθεώρησης των Συνθηκών.

Στον Επίλογο γίνεται η σύνοψη των ευρημάτων, επαναδιατυπώνεται η κεντρική θέση και αναλύονται οι προοπτικές πολιτική δράσης για τις δημοκρατικές και προοδευτικές δυνάμεις εντός του Ευρωκοινοβουλίου με στόχο τη δημιουργία ενός Συνασπισμού για την Ειρήνη, με καταλυτικό ρόλο της Ευρωπαϊκής Αριστεράς.

Πρώτο Μέρος: Οι Μιλιταριστικές Πολιτικές της ΕΕ και οι Επιπτώσεις τους

Τα προγράμματα

Χρειάζεται να γίνει κατανοητό ότι η εντατικοποίηση της διαδικασίας μετατροπής της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε πολεμική οικονομία δεν είναι τωρινό φαινόμενο, ούτε έχει ως πρωταρχικό στόχο την ενίσχυση της αμυντικής της ικανότητας απέναντι σε γεωπολιτικές απειλές, κυρίως από τη Ρωσία. Πρόκειται για μια διαδικασία που μετρά ήδη πάνω από μια δεκαετία, με σημαντική επιτάχυνση να σημειώνεται μετά την απότομη λήξη της πανδημικής κρίσης, που συνέπεσε χρονικά με την έναρξη του Πολέμου της Ουκρανίας. Χρονικά, αυτό επίσης συμπίπτει με το σημείο όπου άρχισε να γίνεται σαφές ότι η Πράσινη Συμφωνία και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάκαμψης NextGenerationEU δεν θα επαρκούσαν για την ανακοπή της οικονομικής και τεχνολογικής παρακμής και της αποβιομηχανοποίησης. Τούτο προκύπτει, μεταξύ άλλων, από τη χρονολογική παράθεση και περιγραφή των σημαντικότερων στοιχείων του «επανεξοπλισμού της Ευρώπης»:

- *Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας (European Defence Fund - EDF)²*: Το EDF προέκυψε από μία πρόταση που διατυπώθηκε αρχικά το 2016 από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, υπό τον Ζαν-Κλοντ Γιουνκέρ, ως μέρος της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Δράσης (European Defence Action Plan), με πιλοτικά προγράμματα όπως το Preparatory Action on Defence Research (PADR, 2017-2019) και το European Defence Industrial Development Programme (EDIDP, 2019-2020). Υπό την προεδρία της φον ντερ Λάιεν, το πλήρες EDF εγκρίθηκε τον Ιούλιο 2021, στο πλαίσιο του Πολυετούς Δημοσιονομικού Πλαισίου (MFF) ετών 2021-2027, έπειτα από διαπραγματεύσεις

² Regulation (EU) 2021/697 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2021 establishing the European Defence Fund.

που μείωσαν τον αρχικό προϋπολογισμό, λόγω της πανδημίας COVID-19 που είχε μεσολαβήσει.

Το EDF είναι ένα χρηματοδοτικό εργαλείο για την προώθηση συνεργατικών έργων έρευνας και ανάπτυξης (R&D) στην αμυντική τεχνολογία, με στόχο την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας και τη μείωση της εξάρτησης από τρίτες χώρες (π.χ. ΗΠΑ). Χωρίζεται σε δύο πυλώνες: έρευνα (2,7 δισεκατομμύρια ευρώ) και ανάπτυξη (5,3 δισεκατομμύρια ευρώ). Καλύπτει 34 θεματικές, όπως τεχνητή νοημοσύνη (AI), drones, κυβερνοάμυνα. Τα έργα απαιτούν συμμετοχή τουλάχιστον τριών κρατών-μελών και εστιάζουν σε καινοτομίες όπως η αυτόνομη πλοήγηση και η ενεργειακή αποδοτικότητα οπλικών συστημάτων.

- *Ευρωπαϊκή Στρατηγική Άμυνας – Ετοιμότητα 2030 (White Paper on European Defence – Readiness 2030)*: Η Λευκή Βίβλος προτάθηκε τον Νοέμβριο 2024 από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπό την φωνή του Λάιεν, ως μέρος της δεύτερης «γεωπολιτικής» θητείας της και εγκρίθηκε επίσημα τον Μάρτιο 2025, υποτίθεται ενσωματώνοντας «τα μαθήματα από τον πόλεμο στην Ουκρανία και την ανάγκη για στρατηγική αυτονομία». Στην ουσία, πρόκειται για το blueprint της «NATOποίησης» της ΕΕ, η οποία μοιάζει να στοιχίζεται πλήρως με μία εκ των βασικών στρατηγικών προτεραιοτήτων της δεύτερης διακυβέρνησης Τραμπ³.

Ως κείμενο στρατηγικής, η Λευκή Βίβλος καθορίζει την πορεία της ΕΕ προς μια «Ευρωπαϊκή Αμυντική Ένωση» έως το 2030. Περιγράφει έξι προτεραιότητες ικανοτήτων (αεροπορική υπεροχή, αντιπυραυλική προστασία, κυβερνοάμυνα, διαστημική επιτήρηση, ενσωμάτωση AI και συναφών νέων τεχνολογιών), δίνει έμφαση στην ενίσχυση της κοινής στρατιωτικής κινητικότητας και (φυσικά) στην υποστήριξη της Ουκρανίας, θέτει ως στόχο την αύξηση των προμηθειών αμυντικού υλικού ευρωπαϊκής κατασκευής στο 55% έως το 2030, με αντίστοιχες ετήσιες δαπάνες 500 δισεκατομμυρίων ευρώ στον ίδιο χρονικό ορίζοντα, και, πρωτίστως, καθιστά απολύτως σαφές ότι δεν αποκλίνει καθόλου από τη θεμελιώδη παραδοχή της πλήρους συνεργασίας και συμβατότητας με το NATO, το οποίο ρητά παραμένει ο κύριος πυλώνας της ευρωπαϊκής συλλογικής άμυνας (και δεν θα μπορούσε να είναι διαφορετικά).

³ European Commission, White Paper for European Defence – Readiness 2030 (19 March 2025), COM (2025) 122.

Το πρόγραμμα ξεκίνησε ως *ReArm Europe* τον Φεβρουάριο 2025, με σχετική αναφορά της φον ντερ Λάιεν σε ομιλία της στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, ως επέκταση της *European Defence Industrial Strategy (EDIS)* του 2024⁴. Μετονομάστηκε σε *Readiness 2030* τον Μάρτιο του 2025 για να αποφευχθούν «αρνητικοί συνειρμοί», μολονότι από πολλές απόψεις η αρχική ονομασία ήταν -και παραμένει- ακριβέστερη. Αφορά ρητώς στην ενίσχυση της ετοιμότητας της ΕΕ για «πολεμική σύγκρουση υψηλής έντασης» έως το 2030, με δαπάνες συνολικού ύψους 800 δισεκατομμυρίων ευρώ για παραγωγή όπλων, με αντίστοιχη αύξηση στο 3,5% ΑΕΠ⁵. Προβλέπει κοινές προμήθειες, χρηματοδοτική ευελιξία (κυρίως, την έκδοση κοινών ομολογιακών δανείων) και επενδύσεις σε έργα που θα εκπονηθούν εντός της -ήδη υφιστάμενης- Μόνιμης Διαρθρωμένης Συνεργασίας στην Άμυνα (PESCO).

- *Κανονισμός SAFE (Security Action For Europe)*⁶: Ο SAFE αποτελεί αναπόσπαστο και το αμιγώς «ενωσιακό» κομμάτι του *Readiness 2030*. Προτάθηκε τον Απρίλιο του 2025 ως «επείγον μέτρο για την υποστήριξη της Ουκρανίας και την ενίσχυση της ευρωπαϊκής αμυντικής παραγωγής», βασισμένος, με τη σειρά του, στο *European Peace Facility (EPF, 2021)* και το *ASAP (Act in Support of Ammunition Production, 2023)*. Υιοθετήθηκε τον Μάιο 2025 έπειτα από ταχεία (και παράτυπη) διαδικασία, κατά παράκαμψη του Ευρωκοινοβουλίου διά της χρήσης εσφαλμένης νομικής βάσης (Άρθρο 122 ΣΕΕ), οδηγώντας στην κατάθεση προσφυγής ενώπιον του ΔΕΕ τον Αύγουστο 2025⁷.

Παρέχει έως 150 δισ. ευρώ (από τα συνολικά 800 δισ. του *Readiness 2030*) σε δάνεια χαμηλού κόστους και μακράς διάρκειας στα κράτη-μέλη, μέσω κοινού δανεισμού από τις διεθνείς αγορές κεφαλαίου. Εστιάζει σε κοινές προμήθειες στρατιωτικού υλικού, με ελάχιστη συμμετοχή δύο κρατών-μελών. Τουλάχιστον το 65% των εν λόγω προμηθειών πρέπει να είναι ευρωπαϊκής προέλευσης και κατασκευής (με την Ουκρανία και τις χώρες ΕΕΑ-EFTA να συμμετέχουν εξ αρχής ισότιμα). Η δυνατότητα συμμετοχής τρίτων κρατών περιορίζεται στο

⁴ Όπως θα έχει γίνει ήδη αντιληπτό από τον αναγνώστη, τα εν λόγω προγράμματα έχουν υψηλό βαθμό επικάλυψης, συχνά σε τέτοιο βαθμό, ώστε στην ουσία να πρόκειται για την ίδια σχεδόν πρωτοβουλία με διαφορετική ονομασία. Η τωρινή πρόεδρος της Επιτροπής δεν είναι η πρώτη Ευρωπαϊά αξιωματούχος που διαθέτει ταλέντο στο να παρουσιάζει τρεις ή και τέσσερις ενίοτε διαφορετικές εκδοχές του ίδιου ακριβώς πράγματος σαν κάτι «νέο».

⁵ Ξανά, σε πλήρη ευθυγράμμιση με τις αντίστοιχες δεσμεύσεις των Ευρωπαίων συμμάχων στο NATO και τις ΗΠΑ.

⁶ Council Regulation (EU) 2025/1106 of 27 May 2025 establishing the Security Action for Europe (SAFE) through the Reinforcement of the European Defence Industry Instrument.

⁷ Βλ. σχετ. κατωτέρω.

35%, υπό την προϋπόθεση προηγούμενης σύναψης διμερών συμφωνιών. Τα ενδιαφερόμενα κράτη υποβάλλουν εθνικά σχέδια επενδύσεων, τα οποία η Επιτροπή αξιολογεί/εγκρίνει, με τα δάνεια να εκταμιεύονται στη συνέχεια, κατόπιν υποβολής σχετικού αιτήματος.

Οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις

Κεντρική θέση αυτής της μελέτης, υπό το πρίσμα της οποίας εξετάζονται εδώ οι οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες του επανεξοπλισμού της Ευρώπης, δεν αποτελεί απλώς απόκριση σε μια υποτιθέμενη στρατιωτική απειλή από τη Ρωσία. Αντιθέτως, είναι η συνέχεια μιας σειράς προσπαθειών να αναθερμανθεί η ασθμαίνουσα οικονομία της ΕΕ, μετά τις ανεπαρκείς παρεμβάσεις του *NextGenerationEU* και της Πράσινης Συμφωνίας. Αυτά τα προγράμματα, που υποσχέθηκαν μια νέα εποχή ανάκαμψης και βιωσιμότητας, αποδείχθηκαν ανίκανα να ανακόψουν την αποβιομηχανοποίηση, την ενεργειακή κρίση και τη διεύρυνση του τεχνολογικού χάσματος με τις ΗΠΑ και την Κίνα.

Για να γίνει κατανοητή η οικονομική-κοινωνική παγίδα του επιχειρούμενου «μιλταριστικού κεύνσιανισμού», μια σύντομη ανασκόπηση είναι χρήσιμη. Το *NextGenerationEU*, με προϋπολογισμό 800 δισεκατομμυρίων ευρώ, σχεδιάστηκε ως η «πανάκεια» για την ανάκαμψη μετά την πανδημία COVID-19, εστιάζοντας σε ψηφιακή μετάβαση, πράσινη οικονομία και ανθεκτικότητα. Ωστόσο, πέντε χρόνια μετά, τα αποτελέσματα είναι απογοητευτικά, γεγονός που ασφαλώς αποδίδεται και στις συνέπειες του πολέμου της Ουκρανίας, ιδίως ως προς το ενεργειακό *decoupling* από το φθηνό ρωσικό φυσικό αέριο: η αύξηση του ΑΕΠ της Ευρωζώνης παρέμεινε αναιμική, οι πόροι του Ευρωπαϊκού Ταμείου Ανάκαμψης διανεμήθηκαν ανισομερώς, ευνοώντας μεγάλες εταιρείες και παραγκωνίζοντας την παραγωγική σπονδυλική στήλη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων -που ήταν, εξάλλου, τα πρώτα θύματα της οικονομικής κρίσης που προκάλεσε η πανδημία-, ενώ η γραφειοκρατία σε επίπεδο ΕΕ και κρατών-μελών καθυστέρησε τις εκταμιεύσεις, με μόλις το 49% των κονδυλίων να έχει απορροφηθεί έως τον Μάιο του 2025⁸. Σε αυτό χρειάζεται να προστεθεί ο ξεκάθαρα νεοφιλελεύθερος ιδεολογικός προσανατολισμός των αιρεσιμοτήτων που συνδέθηκαν με την έγκριση των εθνικών προγραμμάτων ανάκαμψης και την εκταμίευση των

⁸ European Commission: *NextGenerationEU - The road to 2026*, σ.5.

συναφών κονδυλίων, ο οποίος περιόρισε ακόμα περισσότερο το εύρος του παραγωγικού φάσματος που τελικά επωφελήθηκε.

Παράλληλα, η Πράσινη Συμφωνία, που υποσχέθηκε μηδενικές εκπομπές έως το 2050, δεν κατόρθωσε να δώσει την προσδοκώμενη ώθηση στις ευρωπαϊκές οικονομίες προς ένα νέο μοντέλο: οι εκπομπές CO₂ μειώθηκαν, όχι όμως λόγω της εφαρμογής σε μεγάλη κλίμακα βιομηχανικών καινοτομιών, αλλά κυρίως εξαιτίας της προϋούσας οικονομικής στασιμότητας, των *lockdown* και του πολέμου στην Ουκρανία. Το προβληματικό σύστημα εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπών άνθρακα, σε συνδυασμό με το στρεβλό σύστημα τιμολόγησης της ενέργειας και το ενεργειακό χρηματιστήριο, αύξησαν το κόστος ενέργειας, οδηγώντας σε περαιτέρω αποβιομηχανοποίηση. Επομένως, εκ του αποτελέσματος αποδεικνύεται βάσιμη η κριτική ότι η Πράσινη Συμφωνία έθετε μόνο προσχηματικά ως στόχο τη μείωση των εκπομπών μέσω της υιοθέτησης ενός νέο ενεργειακού μοντέλου για την Ευρώπη, με πραγματικό της στόχο την περαιτέρω συγκέντρωση της ενεργειακής αγοράς σε συγκεκριμένα ολιγοπώλια και τη βραχυχρόνια κερδοσκοπία.

Εδώ εισέρχεται ο επανεξοπλισμός ως η νέα «ευκαιρία» εξόδου από το οικονομικό τέλμα – αλλά και πάλι όχι για όλους. Δεν πηγάει από άμεση στρατιωτική ανάγκη – η Ρωσία, παρά την επιθετική ρητορική της, σε συνδυασμό με τη συνεχιζόμενη εισβολή της στην Ουκρανία, δεν απειλεί άμεσα την ΕΕ, συν τοις άλλοις διότι, ακόμα και αν έχει τη σχετική πρόθεση, δεν έχει την αντίστοιχη στρατιωτική δυνατότητα: με τις δαπάνες του ΝΑΤΟ να υπερβαίνουν ήδη κατά 10 φορές αυτές της Ρωσίας⁹, η πραγματική πρόκληση για την ευρωπαϊκή ασφάλεια δεν είναι τόσο ο ρωσικός στρατός όσο οι εσωτερικές διενέξεις εντός της συμμαχίας, ιδίως δε η επιθετικότητα που εκπορεύεται από μια εντελώς απροσδόκητη πηγή: τις ΗΠΑ του Ντόναλντ Τραμπ.

Φαίνεται, λοιπόν, ότι οι ευρωπαϊκές ηγεσίες έχουν κάνει την επιλογή να επιχειρήσουν να «αναθερμάνουν» την οικονομία με κρατικές επενδύσεις. Όχι όμως παραγωγικές επενδύσεις στην πραγματική οικονομία, στις κρίσιμες υποδομές, στο κοινωνικό κράτος, στη υγεία και την παιδεία ή στις τεχνολογίες του μέλλοντος, αλλά, σύμφωνα με το πασίγνωστο ιστορικό δίλημμα, στα κανόνια, που κρίνονται, για ακόμα μία φορά στην ευρωπαϊκή Ιστορία,

⁹ SIPRI Military Expenditure Database 2025, σ.2, 4. Ακόμα και αν εξαιρέσει κανείς τις ΗΠΑ, τα ευρωπαϊκά μέλη του ΝΑΤΟ ήδη ξεοδεύουν περίπου τρεις φορές περισσότερα για την άμυνα από τη Ρωσία. Επομένως, μάλλον δεν είναι η έλλειψη χρηματοδότησης το πρόβλημα.

σημαντικότερα από το βούτυρο. Βραχυχρόνια, οι δαπάνες άμυνας μπορούν να αυξήσουν το ΑΕΠ¹⁰, δημιουργώντας θέσεις εργασίας σε βιομηχανίες όπλων και σε καινοτόμους κλάδους που σχετίζονται με στρατιωτικές εφαρμογές (κυβερνοασφάλεια, διαστημικά συστήματα, drones, τεχνητή νοημοσύνη) και, πράγματι, σε αυτούς τους τομείς δείχνουν να εστιάζουν τα συναφή ευρωπαϊκά προγράμματα. Η σημαντικότερη όμως οικονομική ώθηση είναι καθαρά χρηματιστηριακή: πρόκειται για την εκτόξευση των κερδών των μεγάλων ευρωπαϊκών εταιρειών αμυντικού υλικού, μόνο με την ανακοίνωση του νέου Μεγάλου Σχεδίου για τον επανεξοπλισμό της Ευρώπης.

Ωστόσο, μακροπρόθεσμα, αυτή η «επένδυση» είναι αδιέξοδη: ο δημοσιονομικός πολλαπλασιαστής είναι χαμηλότερος από αυτόν των κοινωνικών επενδύσεων που ενισχύουν το ανθρώπινο κεφάλαιο και τη μακροπρόθεσμη παραγωγικότητα, μειώνουν τις ανισότητες, αυξάνοντας συγχρόνως την κατανάλωση και παραμένουν, κατά κανόνα, εντός του εγχώριου οικονομικού κύκλου. Αντιθέτως, οι σύγχρονοι εξοπλισμοί, ιδίως σε περίπλοκα οπλικά συστήματα, έχουν κύκλους ζωής πολλών ετών ή και δεκαετιών (με τις σχετικές αναβαθμίσεις), πράγμα που σημαίνει ότι υπάρχει μόνο ένας τρόπος να προκύψει γρήγορα ένα κενό αρκετά μεγάλο ώστε να συντηρήσει τις συναφείς βιομηχανικές αλυσίδες: ο πόλεμος.

Εξάλλου, είναι πρόδηλο ότι οι σχεδιαζόμενες αυξήσεις στις αμυντικές δαπάνες, ακόμα και αν δεν φτάσουν -πράγμα που είναι και το πιθανότερο- στα υπερβολικά φιλόδοξα επίπεδα που έχουν ανακοινωθεί, συνεπάγονται συγχρόνως σημαντική αύξηση χρέους σε μια σειρά από ευρωπαϊκές χώρες που είναι ήδη υπερχρεωμένες, ενώ θα οδηγήσουν σε υψηλότερες περικοπές δημοσίων επενδύσεων σε άλλους κρίσιμους τομείς και στις κοινωνικές δαπάνες (υγεία, παιδεία, κοινωνικό κράτος, τα πρώτα θύματα κάθε ευρωπαϊκής κρίσης), πιέζοντας περαιτέρω την οικονομία και την κοινωνική συνοχή, λόγω της αντίστοιχης μείωσης των παραγωγικών επενδύσεων.

Επιπλέον, δεν πρέπει να αγνοηθεί ότι μεγάλο μέρος των αμυντικών προμηθειών διοχετεύεται σε προμηθευτές εκτός της ΕΕ (σε συντριπτικό ποσοστό, προς τις ΗΠΑ), μειώνοντας τα εγχώρια οφέλη, μια τάση που μπορεί μεν να περιοριστεί μέσω της προτίμησης ευρωπαϊκών αμυντικών βιομηχανιών, αλλά δεν πρόκειται να ανατραπεί, για

¹⁰ Bruegel – *Defending Europe without the US: first estimates of what is needed.*

συγκεκριμένους οικονομικούς, επιχειρησιακούς και πολιτικούς λόγους, καθώς ούτε είναι σε θέση η ευρωπαϊκή βιομηχανία να καλύψει το τεράστιο μερίδιο των αμερικανικών γιγάντων ούτε έχει κάνει την ίδια πρόοδο σε συστήματα που ενσωματώνουν υψηλή τεχνολογία ούτε, φυσικά, προβλέπεται να καθίσει η αμερικανική κυβέρνηση -ιδίως η συγκεκριμένη- με σταυρωμένα τα χέρια και να επιτρέψει να μειωθεί η κερδοφορία της ακμάζουσας αμερικανικής πολεμικής βιομηχανίας.

Η ειρωνεία της Ιστορίας έγκειται στο ότι η περίφημη έκθεση Ντράγκι¹¹, που τόσο χαιρετίστηκε την εποχή της δημοσίευσής της ως το *blueprint* για την ανάκτηση της χαμένης ευρωπαϊκής ανταγωνιστικότητας, προτείνει ετήσιες επενδύσεις 750-800 δισεκατομμυρίων ευρώ και εστιάζει σε τρεις ευρείς πυλώνες: τεχνολογία και καινοτομία, ενέργεια και πράσινη μετάβαση και άμυνα. Ωστόσο, η Ευρωπαϊκή Ένωση επέλεξε να υλοποιήσει κατά προτεραιότητα το τμήμα της άμυνας, δίνοντας λιγότερο βάρος στις προτάσεις για μαζική ενίσχυση της έρευνας και ανάπτυξης (R&D), που, σύμφωνα με την ίδια την έκθεση, είναι που θα αποφέρουν υψηλή απόδοση. Ο Ντράγκι προειδοποιεί ξεκάθαρα ότι η Ευρώπη υπολείπεται δραματικά σε καινοτομία, αλλά οι -περιορισμένοι- διαθέσιμοι πόροι κατευθύνονται κατά κύριο λόγο στην άμυνα, η οποία δίνει, κατά τα ανωτέρω, βραχυχρόνια ώθηση στο ΑΕΠ, με χαμηλή μακροπρόθεσμη απόδοση.

Παρόμοια επιλεκτική προσέγγιση παρατηρείται και στην έκθεση Λέτα, η οποία εστιάζει στην ολοκλήρωση της ενιαίας αγοράς και προτείνει ενσωμάτωση της άμυνας ως μέρος της ευρύτερης οικονομικής ενοποίησης, αλλά παράλληλα τονίζει και αυτή με τη σειρά της την ανάγκη για επενδύσεις σε τηλεπικοινωνίες, ενέργεια και ψηφιακές υποδομές¹².

Αυτή η επιλεκτική εφαρμογή των δύο εκθέσεων, ιδίως εάν λάβει κανείς υπόψη ότι αμφότερες είναι προϊόντα του σκληρού τεχνοκρατικού πυρήνα της ΕΕ, δεν αποκλίνουν από την οικονομική «ορθοδοξία» και σε καμία περίπτωση δεν προτείνουν κάτι κοινωνικά ριζοσπαστικό που θα κινδύνευε να τους δώσει «σοσιαλιστικά» χαρακτηριστικά, αποκαλύπτει την πολιτική προτεραιότητα: βραχυχρόνια κέρδη για τις μεγάλες εταιρείες της αμυντικής βιομηχανίας και για ορισμένες οικονομικές ελίτ αντί για μακροπρόθεσμη ανταγωνιστικότητα

¹¹ The future of European competitiveness – A competitiveness strategy for Europe (Draghi Report, September 2024).

¹² Much more than a market: Report by Enrico Letta (April 2024).

και κοινωνική συνοχή. Η «ευρωπαϊκή άμυνα» και η «στρατηγική αυτονομία» γίνονται πρόφαση για νέες νεοφιλελεύθερες περικοπές, θυσιάζοντας την κοινωνική συνοχή, τις παραγωγικές επενδύσεις και την πραγματική καινοτομία, χωρίς καν να ενισχύουν, στην πράξη, ούτε την άμυνα ούτε φυσικά την αυτονομία της ηπείρου.

Το ιδεολογικό περίβλημα μιας επικίνδυνης «κατάστασης εξαίρεσης»

Σε αυτό το σημείο εντοπίζεται η ανάγκη για τη δημιουργία του κατάλληλου πλαισίου και του αντίστοιχου μηχανισμού κατασκευής -ή εκβιασμού- της συναίνεσης (εντός και εκτός εισαγωγικών) των ευρωπαϊκών κοινωνιών στις ανωτέρω πολιτικές, που μεταφράζονται σε περαιτέρω αύξηση των ανισοτήτων, μεταφορά πλούτου από τη βάση στην κορυφή της ταξικής πυραμίδας, φτωχοποίηση, περιθωριοποίηση και απώλεια κοινωνικών υποδομών. Πράγματα, δηλαδή, στα οποία οι κατά τεκμήριο εξελιγμένες ευρωπαϊκές κοινωνίες δεν θα συναινέσουν υπό κανονικές συνθήκες, παρά μόνον εάν υπάρχει μια κατάσταση εξαίρεσης.

Η φιλοπολεμική ρητορική που διαχέεται από τις πολιτικές και στρατιωτικές ηγεσίες των κρατών-μελών, τους θεσμούς της ΕΕ (ιδίως την Επιτροπή και την Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης) και μερίδα των «διαμορφωτών κοινής γνώμης» και της οργανικής διανοήσης δεν είναι τυχαία. Στόχος της είναι να εξοικειώσει τις ευρωπαϊκές κοινωνίες με την ιδέα ενός επικείμενου πολέμου μεγάλης κλίμακας, κάτι που -κατά ιστορική ειρωνεία- οι τελευταίες έχουν λησμονήσει εντελώς, ακριβώς χάρη στην επιτυχία του ευρωπαϊκού εγχειρήματος. Τα σχετικά παραδείγματα αφθονούν, όλα όμως έχουν έναν κοινό παρονομαστή: την υπαρξιακή απειλή που αποτελεί η Ρωσία, η οποία έχει μετατραπεί σχεδόν σε καρικατούρα, στον παροιμιώδη «κακό» των κόμικς και των ταινιών δράσης, ο οποίος δεν σταματά να απεργάζεται σκοτεινά σχέδια για να κατακτήσει τον κόσμο.

Αυτή η ρητορική καλλιεργεί ένα κλίμα υστερίας, όπου ο πόλεμος με τη Ρωσία παρουσιάζεται όχι ως πιθανός, αλλά ως αναπόφευκτος και μάλιστα επικείμενος -τοποθετούμενος χρονικά ως το 2029-2031-, ώστε να γίνουν αποδεκτές οι μαζικές μεταφορές πόρων από την πραγματική οικονομία και την κοινωνική συνοχή προς τον επανεξοπλισμό, κατά τα ανωτέρω. Δεν πρόκειται για την προετοιμασία ενός πραγματικού μεγάλου πολέμου με τη Ρωσία, οι πιθανότητες του οποίου παραμένουν εξαιρετικά χαμηλές. Η Ρωσία, ακόμα και εάν τελικά επικρατήσει στρατιωτικά στην Ουκρανία, πράγμα που δείχνει να είναι το επικρατέστερο ενδεχόμενο, απλά δεν διαθέτει την οικονομική και στρατιωτική ικανότητα για μια

μακροπρόθεσμη σύγκρουση με το NATO. Οι δαπάνες της Συμμαχίας υπερβαίνουν κατά δέκα φορές αυτές της Μόσχας, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, με το NATO να διαθέτει συντριπτική υπεροχή σε αεροπορία, ναυτικό και συνολική ισχύ.

Η Ρωσία ξοδεύει ένα μη βιώσιμο μακροπρόθεσμο μέρος του ΑΕΠ της στην άμυνα, αλλά η οικονομία της είναι ασύγκριτα μικρότερη από αυτήν της ΕΕ συλλογικά, και ο πόλεμος στην Ουκρανία, μολονότι δεν την διέλυσε, όπως ανέμεναν πολλοί, σίγουρα της έχει προκαλέσει σοβαρό πλήγμα, ιδίως λόγω του αποκλεισμού της από ένα πολύ μεγάλο μέρος της διεθνούς αγοράς. Αυτά, σε συνδυασμό με την πυρηνική αποτροπή που διαθέτει η Γαλλία (και η Βρετανία, καίτοι μη-μέλος της ΕΕ), καθώς και η απουσία άμεσων επιθετικών κινήσεων κατά των εδαφών του NATO, καθιστούν μια κλιμάκωση σαν αυτή για την οποία «προειδοποιούν» οι Ευρωπαίοι ηγέτες εξαιρετικά απίθανη.

Η ρητορική του πολέμου όμως εξυπηρετεί και κάτι άλλο: δημιουργεί την εντύπωση μιας μόνιμης κατάστασης έκτακτης ανάγκης –«απειλούμαστε, ο πόλεμος είναι μπροστά μας–, η οποία δικαιολογεί έκτακτες εξουσίες και μέτρα για την «προστασία των κοινωνιών μας» από εξωτερικές απειλές, άμεσα στρατιωτικές (κίνδυνος εισβολής) ή υβριδικές (μυστηριώδη drones, κυβερνοεπιθέσεις, σαμποτάζ, προπαγάνδα, πολιτικές παρεμβάσεις). Έτσι, ο φόβος μετατρέπεται σε εργαλείο διακυβέρνησης.

Αυτή η κανονικοποιημένη κατάσταση εξαίρεσης εκδηλώνεται με συγκεκριμένα μέτρα που περιορίζουν συνταγματικά κατοχυρωμένες ελευθερίες και υπονομεύουν το κράτος δικαίου. Ενδεικτικά, μπορεί να αναφέρει κανείς την απαγόρευση δεκάδων ρωσικών ΜΜΕ με την κατηγορία «διάδοσης προπαγάνδας». Και αν μέσα ενημέρωσης, ιστοσελίδες και λογαριασμοί στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης με επίσημους ή ανεπίσημους δεσμούς με τη ρωσική κυβέρνηση είναι λογικό να θεωρηθεί ότι διαδίδουν τις θέσεις του Κρεμλίνου¹³, δυσκολεύεται κανείς να πειστεί ότι το ίδιο ισχύει για τις απαγορεύσεις που επεκτάθηκαν σε πολιτιστικές και αθλητικές εκδηλώσεις, στην ακύρωση συναυλιών, θεατρικών παραστάσεων,

¹³ Βεβαίως, πρακτικά όλα αυτά τα μέσα είναι εύκολα προσβάσιμα στο διαδίκτυο με την χρήση ενός απλού VPN, πράγμα που σημαίνει ότι εν λόγω απαγορεύσεις έχουν άλλη στόχευση: την υπακοή.

μπαλέτων, λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών εκθέσεων με συντελεστές είτε Ρώσους είτε με δεσμούς με τη Ρωσία, ιδίως όταν συνοδεύονται από αιτήματα «δηλώσεων αποκήρυξης»¹⁴.

Αυτά τα μέτρα έχουν σοβαρές και βαθιές επιπτώσεις στην ελευθερία της έκφρασης και στο κράτος δικαίου.

Ειδικότερα, το Άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κατοχυρώνει το δικαίωμα κάθε πολίτη να λαμβάνει και να διαδίδει πληροφορίες ελεύθερα, ενώ οι περιορισμοί επιτρέπονται μόνο όταν είναι απολύτως αναγκαίοι σε μια δημοκρατική κοινωνία και πλήρως ανάλογοι με τον σκοπό που επιδιώκουν. Παράλληλα, το Άρθρο 11 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ απαιτεί κάθε περιορισμός στην ελευθερία έκφρασης να είναι προβλεπόμενος από νόμο, να εξυπηρετεί νόμιμο σκοπό και να είναι αναγκαίος και αναλογικός¹⁵. Συνεπώς, οι μαζικές και γενικευμένες απαγορεύσεις, χωρίς εξατομικευμένη εξέταση του περιεχομένου κάθε μέσου, συνιστούν στην πράξη λογοκρισία. Υπονομεύουν τον πλουραλισμό των απόψεων και το δικαίωμα των πολιτών να έχουν πρόσβαση σε διαφορετικές πηγές πληροφόρησης, ακόμα και όταν αυτές θεωρούνται ενοχλητικές ή αμφιλεγόμενες¹⁶. Το πλέον ανησυχητικό από την άποψη της τήρησης του κράτους δικαίου είναι ότι η δικαιολογία του παρεμβατισμού και της διάδοσης *fake news* που χρησιμοποιείται στην περίπτωση των ρωσικών ΜΜΕ μπορεί εξίσου εύκολα να χρησιμοποιηθεί -και χρησιμοποιείται- για την καταστολή οποιουδήποτε μέσου ενημέρωσης ή έκφρασης άποψης που δεν φέρει τη σφραγίδα της «επισήμως επαληθευμένης».

Η μακροχρόνια και επανειλημμένη εφαρμογή παρόμοιων μέτρων, χωρίς σαφή κριτήρια αναλογικότητας και επαρκή αιτιολογία που να τεκμηριώνει το βάσιμο της εκάστοτε «έκτακτης απειλής», μετατρέπει την εξαίρεση σε κανονικότητα, περιορίζοντας θεμελιώδεις ελευθερίες χωρίς καν να αντιμετωπίζει ουσιαστικά το πραγματικό πρόβλημα της

¹⁴ Περιττό να επισημανθεί η υποκριτική εφαρμογή δύο μέτρων και δύο σταθμών από τους Ευρωπαίους σε σχέση με την τεκμηριωμένη διάπραξη εγκλημάτων πολέμου και εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας από το Ισραήλ στη Γάζα.

¹⁵ Ενδεικτικά, στην υπόθεση *RT France κατά Συμβουλίου* (T-125/22), το Γενικό Δικαστήριο της ΕΕ έκρινε την απαγόρευση του γαλλικού παραρτήματος του ρωσικού καναλιού RT ως «προσωρινά δικαιολογημένη», ωστόσο έχει δεχθεί κριτική ότι δεν έλαβε υπόψη επαρκώς την αρχή της αναλογικότητας, καθώς δεν αποδείχθηκε άμεσος και συγκεκριμένος κίνδυνος για τη δημόσια τάξη ή την εθνική ασφάλεια, ούτε, ασφαλώς, είναι «προσωρινή».

¹⁶ Εννοείται ότι η Ρωσία, με τη σειρά της, ανταπέδωσε απαγορεύοντας δεκάδες ευρωπαϊκά μέσα ενημέρωσης, δημιουργώντας έναν φαύλο κύκλο λογοκρισίας που απειλεί το κράτος δικαίου και ενισχύει την πόλωση και στις δύο πλευρές.

προπαγάνδας και της παραπληροφόρησης. Ιδίως δε, στο μέτρο που η κατάχρηση της δικαιολογίας της «ρωσικής παρεμβατικότητας» δεν σταματά στα μέσα ενημέρωσης, αλλά επεκτείνεται στις εσωτερικές πολιτικές -ακόμα και εκλογικές- διαδικασίες ευρωπαϊκών κρατών και της ίδιας της ΕΕ¹⁷, χρησιμοποιούμενη ως εργαλείο καταστολής κάθε κριτικής φωνής.

Σε αυτές τις περιπτώσεις, ένα υπαρκτό πρόβλημα -η ρωσική παρεμβατικότητα- χρησιμοποιείται για να στιγματίσει όσους ασκούν κριτική στις πολιτικές της ΕΕ και των κυβερνήσεων των κρατών-μελών, χαρακτηρίζοντάς τους «υποκινούμενους από το Κρεμλίνο», όχι μόνο όταν εκφράζεται μια διαφορετική από την επίσημη άποψη για τον πόλεμο της Ουκρανίας, αλλά και για οποιοδήποτε άλλο, ακόμα και εντελώς άσχετο, ζήτημα.

Προφανώς, είναι εξαιρετικά προβληματικό, από την άποψη της πραγματικής και όχι τυπικής τήρησης του κράτους δικαίου σε μια δημοκρατική Ευρωπαϊκή Ένωση, να χαρακτηρίζεται ύποπτος ως «εκούσιος ή ακούσιος πράκτορας του Πούτιν» κάθε βουλευτής, πολιτική ομάδα ή πολίτης που αμφισβητεί τις πολιτικές επιλογές και τις κατευθύνσεις της ΕΕ και των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων, ανεξαρτήτως θέματος. Η εμφάνιση των λεγόμενων συστημικών πολιτικών δυνάμεων ως «υπερασπιστών των ευρωπαϊκών αξιών που απειλούνται» και, συνεκδοχικά, της κριτικής εναντίον τους ως «αποδυνάμωση της Ευρώπης που εξυπηρετεί τον εχθρό», ακόμα και όταν εκφράζεται μέσα από το δημοκρατικό πλαίσιο του Ευρωκοινοβουλίου, υπονομεύει και διαβρώνει αυτές ακριβώς τις ευρωπαϊκές αξίες - κορυφαία μεταξύ τους, το κράτος δικαίου- που δήθεν επιδιώκει να προστατέψει.

Δεύτερο Μέρος: Θεσμικός Ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Έλεγχος Τήρησης του Κράτους Δικαίου

Το νομικό πλαίσιο

¹⁷ Χαρακτηριστικά, η VDL και το EPP έχουν επανειλημμένα επικαλεστεί την ίδια επιχειρηματολογία στην αίθουσα της Ολομέλεια της Ευρωβουλής για να αποκρούσουν την όποια μομφή στο πρόσωπο της σημερινής προέδρου της Επιτροπής.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (ΕΚ), ως ο μοναδικός άμεσα εκλεγμένος θεσμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στον δημοκρατικό έλεγχο και την εποπτεία των άλλων θεσμών, ιδίως της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η οποία λειτουργεί ως εκτελεστική αρχή και έχει τη νομοθετική πρωτοβουλία. Αυτός ο ρόλος απορρέει από ένα σύνθετο νομικό πλαίσιο, βασισμένο στις Συνθήκες της ΕΕ και τον Εσωτερικό Κανονισμό του Κοινοβουλίου, στοχεύει δε στη διασφάλιση της τήρησης του κράτους δικαίου, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο Άρθρο 2 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση ως θεμελιώδης αξία της Ένωσης, περιλαμβάνοντας, την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, την αρχή της νομιμότητας και, αυτό που ενδιαφέρει εν προκειμένω, τη λογοδοσία των θεσμών.

Προφανώς, η δύναμη του ΕΚ ποικίλλει ανάλογα με τον τομέα: είναι μεγαλύτερη στους λεγόμενους κοινοτικούς πυλώνες (ιδίως όσους σχετίζονται με την εσωτερική αγορά), αλλά περιορισμένη σε διακυβερνητικούς, όπως η Κοινή Εξωτερική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ). Το θεμελιώδες νομικό πλαίσιο περιγράφεται στις Συνθήκες. Σύμφωνα με το Άρθρο 14 ΣΕΕ, το ΕΚ ασκεί νομοθετικές και προϋπολογιστικές λειτουργίες από κοινού με το Συμβούλιο, ενώ επιβλέπει την Επιτροπή μέσω ερωτήσεων, ερευνών σε επίπεδο επιτροπών και έκδοσης ψηφισμάτων με πολιτική διάσταση. Η Συνθήκη της Λισαβόνας ενίσχυσε αυτόν τον ρόλο, καθιστώντας το ΕΚ ισότιμο νομοθέτη στην κανονική νομοθετική διαδικασία¹⁸.

Όσον αφορά, ειδικότερα, στην άσκηση κοινοβουλευτικού ελέγχου επί της Επιτροπής, το ΕΚ διαθέτει ισχυρά εργαλεία, αντανακλώντας εν πολλοίς τα αντίστοιχα μέσα στο εσωτερικό των κρατών-μελών: μπορεί να εγκρίνει ή να παύσει την Επιτροπή ως σύνολο με τη διαδικασία πρότασης μομφής¹⁹, να θέτει ερωτήματα στους Επιτρόπους, γραπτά ή προφορικά²⁰, και να συστήνει εξεταστικές επιτροπές έρευνας για παραβάσεις της ενωσιακής νομοθεσίας, ιδίως της πρωτογενούς²¹. Επιπλέον, μέσω των αρμοδιοτήτων του επί του προϋπολογισμού της ΕΕ²², το ΕΚ μπορεί να μπλοκάρει δαπάνες, συνδέοντάς τες με την τήρηση του κράτους δικαίου.

¹⁸ Άρθρο 294 ΣΛΕΕ.

¹⁹ Άρθρο 17 ΣΕΕ, άρθρο 234 ΣΛΕΕ.

²⁰ Άρθρο 230 ΣΛΕΕ

²¹ Άρθρο 226 ΣΛΕΕ.

²² Άρθρο 314 ΣΛΕΕ.

Ο Εσωτερικός Κανονισμός του ΕΚ ορίζει πρακτικά τα ανωτέρω μέσα ελέγχου. Σύμφωνα με τους Κανόνες 143, 144, το ΕΚ μπορεί να θέτει ερωτήματα στην Επιτροπή, με προφορικές απαντήσεις στην Ολομέλεια ή γραπτές εντός προθεσμίας έξι εβδομάδων συνήθως ή τριών εβδομάδων κατά προτεραιότητα. Οι επιτροπές του ΕΚ (π.χ. LIBE για τη δικαιοσύνη και τις ελευθερίες, JURI για νομικά ζητήματα, BUDG για τον προϋπολογισμό, AFET για τις εξωτερικές σχέσεις κ.λπ.) διενεργούν ακροάσεις (Κανόνας 217), ενώ ο Κανόνας 215 ρυθμίζει τη σύσταση και τη λειτουργία των κατά τα ανωτέρω ειδικών εξεταστικών επιτροπών. Το ΕΚ μπορεί να εγκρίνει μη δεσμευτικά νομικά, αλλά πολιτικής βαρύτητας ψηφίσματα (Κανόνες 149 επ.) για τυχόν παραβάσεις, ζητώντας διορθωτικές ενέργειες.

Παρά την τυπική ενίσχυση των εξουσιών του με τη Συνθήκη της Λισαβόνας, ο έλεγχος του ΕΚ έχει συγκεκριμένα πρακτικά όρια, τα οποία έχουν βγει στην επιφάνεια με αφορμή το *mega-project* του επανεξοπλισμού της Ευρώπης, αλλά όχι μόνο. Όπως ήδη αναφέρθηκε, στον κλάδο της ΚΕΠΠΑ ισχύει η διακυβερνητική μέθοδος, με το ΕΚ να ενημερώνεται, αλλά όχι να συννομοθετεί. Αυτό περιορίζει σημαντικά τη δυνατότητα κοινοβουλευτικής εποπτείας στην εξωτερική πολιτική και την άμυνα, όπου -εδώ συνίσταται η παγίδα- και η ίδια η Επιτροπή έχει τυπικά περιορισμένες αρμοδιότητες. Ωστόσο, με αφορμή την έκτακτη κρίση του πολέμου της Ουκρανίας και, στη συνέχεια, στο πλαίσιο της ριζικής μετατροπής της ΕΕ σε οργανισμό που εμπλέκεται ενεργά και σε θέματα άμυνας και πολεμικών εξοπλισμών, παρατηρείται μια σταδιακή επέκταση των τυπικών εξουσιών της Επιτροπής, η οποία κινείται υπερβολικά κοντά στα όρια της υπέρβασης, αν δεν τα ξεπερνά.

Ενώ, δηλαδή, τυπικά τα κράτη-μέλη ελέγχονται από τα εθνικά τους Κοινοβούλια, η εκτεταμένη δράση της Επιτροπής στα σχετικά ζητήματα παραμένει, εν πολλοίς, εκτός του πεδίου ελέγχου από το ΕΚ, τουλάχιστον σε πρακτικό επίπεδο, δημιουργώντας έτσι ένα δυνητικά επικίνδυνο «τυφλό σημείο», πάνω σε υποθέσεις δεκάδων δισεκατομμυρίων που θα επηρεάσουν δραστικά την ίδια τη φυσιογνωμία της ΕΕ τα επόμενα χρόνια ή δεκαετίες. Ο έμμεσος έλεγχος μέσω του προϋπολογισμού της ΕΕ -συμπεριλαμβανομένου του Πολυετούς Δημοσιονομικού Πλαισίου- της αποστολής Ερωτήσεων, φερ' ειπείν για τη διαφάνεια δαπανών ή για τη συμμετοχή ευρωπαϊκών εταιριών στα σχετικά προγράμματα, καθώς και η έκδοση μη δεσμευτικών ψηφισμάτων, απλά δεν επαρκούν για να καλυφθεί το εν λόγω *blind spot*. Πραγματική εξουσία σε αυτό το πεδίο έχει το Ευρωκοινοβούλιο μόνο στο μέτρο που

δρα ως συννομοθέτης, όπως συνέβη στην περίπτωση του Κανονισμού EDF, αλλά όχι στον πολύ κρισιμότερο Κανονισμό SAFE, όπως θα αναλυθεί κατωτέρω.

Pfizergate vs Υπόθεσης Σαντέρ: μια αποκαρδιωτική συγκριτική ανάλυση

Μια συγκριτική εξέταση δύο εμβληματικών υποθέσεων –της συλλογικής παραίτησης της Επιτροπής Σαντέρ το 1999 και του σκανδάλου *Pfizergate*– αποκαλύπτει ένα αυξανόμενο έλλειμμα λογοδοσίας και κράτους δικαίου μέσα σε ένα τέταρτο του αιώνα, μολονότι σε αυτό το διάστημα οι εξουσίες του Ευρωκοινοβουλίου ενισχύθηκαν με διαδοχικές αναθεωρήσεις των Συνθηκών. Στην πρώτη περίπτωση, το ΕΚ άσκησε αποτελεσματική πολιτική πίεση που οδήγησε σε παραίτηση, επιβεβαιώνοντας την ισχύ του ως θεματοφύλακα της δημοκρατίας. Στη δεύτερη, παρόμοια ζητήματα αδιαφάνειας και κατάχρησης εξουσίας δεν οδήγησαν σε ουσιαστικές συνέπειες, αποτυπώνοντας πώς ο πολιτικός έλεγχος του ΕΚ έχει περιοριστεί δραστικά, υπονομεύοντας την αρχή της λογοδοσίας και το κράτος δικαίου.

Αφενός, η υπόθεση της Επιτροπής Σαντέρ, που κορυφώθηκε το 1999, αποτελεί πρότυπο επιτυχημένου πολιτικού ελέγχου από το ΕΚ. Το σκάνδαλο ξεκίνησε με καταγγελίες για διαφθορά, νεποτισμό και κακοδιαχείριση, κυρίως από την Επίτροπο Έρευνας και Εκπαίδευσης Εντίθ Κρεσόν, η οποία κατηγορήθηκε για εύνοια σε φιλικό της πρόσωπο (υπόθεση Μπερτελό) σε αναθέσεις συμβάσεων και για απάτες σε προγράμματα Leonardo da Vinci και στη διαχείριση ανθρωπιστικής βοήθειας (ECHO). Το ΕΚ, ενεργοποιώντας το Άρθρο 201 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (νυν 234 ΣΛΕΕ), άσκησε πρόταση μομφής τον Ιανουάριο 1999, η οποία απορρίφθηκε αλλά -εδώ το πιο κρίσιμο σημείο- πυροδότησε έρευνα από Επιτροπή Ανεξάρτητων Εμπειρογνομώνων. Η έκθεση των εμπειρογνομώνων που εκδόθηκε τον Μάρτιο 1999 αποκάλυψε συστημικά ελλείμματα λογοδοσίας²³.

Το Ευρωκοινοβούλιο επανήλθε δριμύτερο, με απειλή νέας πρότασης μομφής κατά της Επιτροπής Σαντέρ, αναγκάζοντας τον Πρόεδρο Σαντέρ να υποβάλει τη συλλογική παραίτηση της Επιτροπής του στις 15 Μαρτίου 1999 – η πρώτη (και μόνη) παραίτηση στην ιστορία της ΕΕ. Αυτή η εξέλιξη ήταν μια σημαντική πολιτική νίκη και το Ευρωκοινοβούλιο, που ενίσχυσε τον ρόλο του ως ελεγκτή, αποδεικνύοντας ότι η πίεση μέσω της πρότασης μομφής μπορεί να

²³ First Report on Allegations regarding Fraud, Mismanagement and Nepotism in the European Commission, 15 March 1999.

οδηγήσει σε σοβαρές πολιτικές εξελίξεις και ανατροπές, ακόμα και χωρίς τυπική επιτυχία. Η υπόθεση οδήγησε και σε θεσμικές μεταρρυθμίσεις, όπως η ενίσχυση του OLAF (Ευρωπαϊκού Γραφείου Καταπολέμησης της Απάτης).

Αντίθετα, το Pfizergate αποκαλύπτει ένα βαθύ έλλειμμα λογοδοσίας, όπου το ΕΚ αποτυγχάνει να επιβάλει ουσιαστικές πολιτικές συνέπειες. Το σκάνδαλο ξεκίνησε το 2021, όταν η φον ντερ Λάιεν διαπραγματεύτηκε συμβάσεις 35 δισ. ευρώ με την Pfizer για 1,8 δισ. δόσεις εμβολίων COVID-19, μέσω SMS με τον CEO Άλμπερτ Μπουρλά. Μείζον ζήτημα αδιαφάνειας δημιουργήθηκε όταν η Επιτροπή αρνήθηκε πρόσβαση στα μηνύματα, παρά τα σχετικά αιτήματα από τους *New York Times* το 2022.

Η εργασία της ειδικής Επιτροπής COVI το χρονικό διάστημα 2022-2023 αποτέλεσε μια σημαντική προσπάθεια του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου να εξετάσει την πανευρωπαϊκή απάντηση στην πανδημία COVID-19, με ιδιαίτερη έμφαση στη στρατηγική προμήθειας εμβολίων και στη διαφάνεια των διαπραγματεύσεων. Η επιτροπή εστίασε στις συμβάσεις με την Pfizer/BioNTech, ζητώντας πλήρη πρόσβαση στα σχετικά έγγραφα, συμπεριλαμβανομένων των προκαταρκτικών επικοινωνιών, όπως τα SMS μεταξύ της φον ντερ Λάιεν και του Μπουρλά. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αρνήθηκε να παράσχει τα έγγραφα, επικαλούμενη «εμπιστευτικότητα» και τον «εφήμερο» χαρακτήρα των μηνυμάτων, τα οποία δήλωσε ότι δεν αρχειοθετούνται²⁴. Η COVI, ενσωματώνοντας την κριτική της Ευρωπαϊκής Διαμεσολαβήτριας Έμιλι Ο' Ράιλι, η οποία τον Ιανουάριο του 2022 χαρακτήρισε την άρνηση της Επιτροπής ως «κακοδιοίκηση», κατέληξε ότι υπήρξε σοβαρή έλλειψη διαφάνειας, ανεπαρκής λογοδοσία και περιορισμένη πρόσβαση σε πληροφορίες δημοσίου συμφέροντος.

Πράγματι, η τελική έκθεση της COVI²⁵ επισημαίνει αυτές τις αδυναμίες και ζητά από την Επιτροπή να δημοσιοποιήσει τα συμβόλαια και να συμμορφωθεί πλήρως με τις συστάσεις της Διαμεσολαβήτριας²⁶. Παράλληλα, σε μια εξαιρετικά σημαντική δικαστική εξέλιξη, το

²⁴ Η VDL (και ο Μπουρλά) δεν παρουσιάστηκαν για να καταθέσουν ενώπιον της Επιτροπής, χωρίς αυτό να έχει καμία συνέπεια.

²⁵ Report on the COVID-19 pandemic: lessons learned and recommendations for the future.

²⁶ Decision on the European Commission's refusal of public access to text messages exchanged between the Commission President and the CEO of a pharmaceutical company on the purchase of a COVID 19 vaccine (case 1316/2021/MIG).

Γενικό Δικαστήριο της ΕΕ στις 14 Μαΐου 2025 (υπόθεση T-36/23²⁷) ακύρωσε, κατόπιν σχετικής προσφυγής των *New York Times*, την άρνηση της Επιτροπής να δημοσιεύσει τα SMS κρίνοντας -σύμφωνα, άλλωστε, με την κρατούσα νομική ερμηνεία- ότι συνιστούν «έγγραφα» και ότι η άρνηση πρόσβασης δεν ήταν αιτιολογημένη.

Παρ' όλα αυτά, δεν υπήρξε καμία ουσιαστική συνέχεια, ούτε πολιτική, ούτε διοικητική, ούτε δικαστική. Τα SMS, τα οποία η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αρχικά αρνήθηκε να παραδώσει και στη συνέχεια ισχυρίστηκε ότι «χάθηκαν» ή «δεν αρχειοθετήθηκαν» λόγω του εφήμερου χαρακτήρα τους, παρέμειναν αόρατα και απρόσιτα, χωρίς καν να δοθεί πειστική εξήγηση πώς και γιατί «χάθηκαν». Η Επιτροπή επέμεινε ότι οι επικοινωνίες αυτές δεν αποτελούσαν επίσημα έγγραφα, παρά την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου, που ξεκάθαρα έκρινε το αντίθετο, καθώς και ότι η άρνηση πρόσβασης ήταν αδικαιολόγητη και ότι παραβίαζε το δικαίωμα πρόσβασης σε έγγραφα της Ένωσης²⁸. Η υπόθεση ουσιαστικά συγκαλύφθηκε μέσα από γραφειοκρατικές καθυστερήσεις και επαναλαμβανόμενες επικλήσεις εμπιστευτικότητας.

Παράλληλα, η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία (EPPO) άνοιξε έρευνα ήδη από τον Οκτώβριο του 2022 για πιθανά αδικήματα απάτης, διαφθοράς, κατάχρησης εξουσίας και παράβασης καθηκόντων που σχετίζονται με τις διαπραγματεύσεις και τις συμβάσεις εμβολίων. Η έρευνα αυτή συνεχίζεται μέχρι σήμερα, χωρίς ωστόσο να έχει οδηγήσει σε καμία ορατή εξέλιξη: δεν έχει εκδοθεί κατηγορητήριο, δεν έχουν ασκηθεί διώξεις, δεν έχει δημοσιοποιηθεί ενδιάμεση έκθεση ή έστω κάποια επίσημη ενημέρωση για την πρόοδο. Παράλληλα, η Επιτροπή αρνήθηκε να συνεργαστεί πλήρως με την EPPO σε ορισμένα σημεία, επικαλούμενη, και πάλι, προστασία ευαίσθητων διαπραγματευτικών μυστικών, γεγονός που ενίσχυσε την εντύπωση ότι το σύστημα λογοδοσίας παραμένει ελλιπές, ακόμα και όταν ενεργοποιούνται ανεξάρτητοι ελεγκτικοί μηχανισμοί.

Η σύγκριση με την περίπτωση Σαντέρ αναδεικνύει έναν δραστικό περιορισμό της πραγματικής πολιτικής δύναμης του ΕΚ, επιβεβαιώνοντας τις ανησυχίες για περιορισμένη πολιτική λογοδοσία και για δομική αδυναμία του Κοινοβουλίου να επιβάλει πολιτικές

²⁷ Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 14ης Μαΐου 2025 – *Στεβή και The New York Times κατά Επιτροπής*. Σημειώνεται ότι η Επιτροπή έχει ασκήσει αναίρεση κατά της εν λόγω απόφασης, η οποία εκκρεμεί ενώπιο του Δικαστηρίου της ΕΕ.

²⁸ Άρθρο 15 ΣΛΕΕ και Κανονισμός 1049/2001.

συνέπειες σε περιπτώσεις κακοδιοίκησης υψηλού επιπέδου, όπου τα εμπλεκόμενα πρόσωπα φαίνεται να απολαμβάνουν ένα είδος πολιτικής ασυλίας ή προστασίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι η φον ντερ Λάιεν έχει επιβιώσει από πέντε (!) προτάσεις μομφής, μία ιδιαιτέρως αρνητική δικαστική απόφαση από το Γενικό Δικαστήριο, τεκμηριωμένη κριτική από μία *ad hoc* Κοινοβουλευτική Επιτροπή και μία συνεχιζόμενη έρευνα της ΕΡΡΟ, ενώ συγκεντρώνει στο πρόσωπό της σοβαρές ενδείξεις για παρατυπίες πολύ μεγαλύτερες από αυτές που βάραιναν την Επιτροπή Σαντέρ. Ωστόσο, δεν είχε κανένα πρόβλημα να εξασφαλίσει την επανεκλογή της, ενώ δεν δείχνει να κλονίζεται ιδιαίτερα ούτε κατά τη δεύτερη θητεία της. Οι αρνητικοί πολιτικοί συσχετισμοί στη σύνθεση του Ευρωκοινοβουλίου, καθώς και η στήριξη από τη Γερμανία εξηγούν μόνον εν μέρει αυτό το παράδοξο. Η πραγματική εξήγηση είναι βαθύτερη και δομική, ανάγεται δε σε μια σοβαρή και προβληματική, από την άποψη του κράτους δικαίου, μετατόπιση πολιτικής ισχύος στις Βρυξέλλες, με μεγάλο «χαμένο» το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Προκλήσεις για την αποτελεσματικότητα της κοινοβουλευτικής εποπτείας

Η ως άνω μετατόπιση ισχύος δύναται να περιγραφεί ως ένα υβριδικό μοντέλο ευρωπαϊκής διακυβέρνησης, που συνδυάζει ενισχυμένα στοιχεία διακυβερνητισμού -όπου όλο και περισσότερες μείζονες αποφάσεις παραπέμπονται κατευθείαν σε επίπεδο πολιτικής απόφασης από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ή από άτυπες και *ad hoc* ομαδοποιήσεις «πρωτοπόρων» ή, τέλος, από «συνασπισμούς των προθύμων», μία τάση που βλέπει κανείς να παγιώνεται με κάθε διαδοχική κρίση από το 2010 και μετά, με κορύφωση τον πόλεμο της Ουκρανίας- και έναν αυξημένο βαθμό παρεμβατικότητας από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, που υπερβαίνει σαφώς τις τυπικές εξουσίες της, όπως ορίζονται από τις Συνθήκες. Αυτή η μεταμόρφωση δεν είναι τυχαία, αλλά στηρίζεται στο μοτίβο της κανονικοποίησης της *κατάστασης εξαίρεσης*, για την οποία έγινε λόγος σε άλλο σημείο αυτής της μελέτης. Η θεμελιώδης λογική πίσω της είναι ότι σε καιρούς έκτακτης ανάγκης η Ευρώπη δεν είναι δυνατόν να παραμένει αγκυλωμένη στις δύσκαμπτες, χρονοβόρες τυπικές διαδικασίες για τη λήψη μιας απόφασης. Πρέπει να είναι ευέλικτη και έτοιμη να δράσει με ταχύτητα.

Στο ίδιο μοτίβο, μια πραγματικότητα (πράγματι, η ΕΕ είναι υπερβολικά δύσκαμπτη και τυπολατρική και πράγματι χρειάζεται να εξερευνήσει τρόπους να αυξήσει την ευελιξία και την προσαρμοστικότητά της στις νέες συνθήκες) μεταφράζεται στην πράξη σε μια στρατηγική

παρακάμψης όχι μόνο του εθνικού βέτο αλλά και της κοινοβουλευτικής διαδικασίας, του κοινοβουλευτικού ελέγχου, της εποπτείας και της λογοδοσίας. Η συγκυριακή σύνθεση του Κοινοβουλίου, όπου το Ευρωπαϊκό Λαϊκό Κόμμα παραμένει πλειοψηφικό, αλλά χωρίς την απόλυτη κυριαρχία του παρελθόντος και, κυρίως, χωρίς πια να είναι αυτονόητος ο «Μεγάλος Συνασπισμός» με την ομάδα των Σοσιαλιστών-Δημοκρατών, ενισχύει αυτή την τάση. Σε ορισμένες πολύ ευαίσθητες και κρίσιμες πολιτικά περιπτώσεις, το Κοινοβούλιο δεν θεωρείται πλέον δεδομένο ως επικυρωτής αποφάσεων της Επιτροπής και του Συμβουλίου, αλλά ως μια δυνητικά ενοχλητική τροχοπέδη, που μπορεί να αγνοείται ή να παρακάμπτεται μέσω νομικών ή νομικίστικων τεχνασμάτων, που στερούνται βάσης.

Αυτή η πρακτική υπονομεύει βαθιά το κράτος δικαίου, καθώς παραβιάζει τη δημοκρατική αρχή και τις αρχές της λογοδοσίας και της διάκρισης των εξουσιών, όπως κατοχυρώνονται στο Άρθρο 2 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, το οποίο θέτει το κράτος δικαίου ως θεμελιώδη αξία της Ένωσης.

Όταν η Επιτροπή και το Συμβούλιο ενεργούν στα όρια ή και πέρα από τα όρια των Συνθηκών, χωρίς επαρκή εποπτεία, η ήδη ελλειμματική δημοκρατική νομιμοποίηση της Ένωσης τίθεται σε κίνδυνο, μετατρέποντας την ΕΕ σε ένα σύστημα όπου η εκτελεστική εξουσία κυριαρχεί ανεξέλεγκτα, ενώ το Κοινοβούλιο περιορίζεται σε ρόλο πολιτικής βαλβίδας εκτόνωσης χωρίς ουσιαστική επιρροή.

Το πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτού του υβριδικού μοντέλου ευρωπαϊκής διακυβέρνησης και σχετικό με το αντικείμενο αυτής της μελέτης είναι η μεθόδευση που ακολουθήθηκε τον Μάιο του 2025 για την έγκριση του Κανονισμού SAFE, που, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, αποτελεί χρηματοδοτικό εργαλείο ύψους 150 δισ. ευρώ για την ενίσχυση της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας στο πλαίσιο «ReArm Europe/Readiness 2030» και το κατεξοχήν ευρωπαϊκό σκέλος του σχεδίου επανεξοπλισμού της Ευρώπης – γι' αυτό του έχει δοθεί μεγάλη πολιτική και επικοινωνιακή βαρύτητα. Η Επιτροπή επέλεξε ως νομική βάση εισαγωγής του Κανονισμού προς υιοθέτηση το άρθρο 122 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της ΕΕ (ΣΛΕΕ), που επιτρέπει τη λήψη απόφασης μόνο από το Συμβούλιο σε «έκτακτες περιστάσεις», παρακάμπτοντας τη συνήθη διαδικασία συναπόφασης με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (άρθρο 294 ΣΛΕΕ).

Η παράκαμψη αυτή προκάλεσε αμέσως την αντίδραση του Κοινοβουλίου, καθώς πρόκειται για προφανή υποβάθμιση του κύρους και της βαρύτητας του μόνου οργάνου της ΕΕ που διαθέτει κάποια δημοκρατική νομιμοποίηση, πάνω σε ένα εξαιρετικά σημαντικό ζήτημα. Τον Ιούνιο η Επιτροπή Νομικών Υποθέσεων αποφάσισε και επίσημα την κατάθεση προσφυγής στο Δικαστήριο της ΕΕ κατά του Συμβουλίου για την ακύρωση του Κανονισμού λόγω χρήσης εσφαλμένης νομικής βάσης, κάτι που έγινε στις 20 Αυγούστου²⁹.

Η προσφυγή του Ευρωκοινοβουλίου βασίζεται νομικά στην παραβίαση της θεσμικής ισορροπίας και της δημοκρατικής νομιμοποίησης, αλλά πρωτίστως στην έλλειψη νομικής βάσης. Το Κοινοβούλιο υποστηρίζει ότι η Επιτροπή και το Συμβούλιο επικαλέστηκαν αβάσιμα το άρθρο 122 ΣΛΕΕ, αποκλείοντάς το από τη συνήθη διαδικασία της συναπόφασης, διότι προδήλως δεν συντρέχουν λόγοι «κατεπείγοντος».

Είναι σαφές ότι νομικά το Ευρωκοινοβούλιο έχει δίκιο στην ένστασή του – μολονότι, πρέπει να επισημανθεί, τούτο δυστυχώς δεν σημαίνει αυτονόητα ότι και το Δικαστήριο θα εκδώσει την ανάλογη απόφαση³⁰.

Πράγματι, το κατεπείγον ως προϋπόθεση εφαρμογής του άρθρου 122 δεν προκύπτει από πουθενά εν προκειμένω και προφανώς χρησιμοποιήθηκε καταχρηστικά για να περάσει ένας Κανονισμός με τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που επιθυμούσε η γραφειοκρατία της Επιτροπής και ορισμένα κράτη-μέλη (ιδίως, Γερμανία, Γαλλία) με μεγάλες πολεμικές βιομηχανίες, δημιουργώντας τετελεσμένα. Η συγκεκριμένη διάταξη αφορά σε περιπτώσεις φυσικών καταστροφών και άλλων περιπτώσεων ανωτέρας βίας, που εκ των πραγμάτων αποκλείουν τη συμμετοχή του Ευρωκοινοβουλίου, λόγω κατεπείγοντος. Ακόμα και εάν η πλευρά της Επιτροπής και του Συμβουλίου ήθελε να επικαλεστεί τον «ρωσικό κίνδυνο» ως παράγοντα ανωτέρας βίας, νομικά δεν μπορεί να το κάνει, διότι η ίδια απέκλεισε αυτή τη

²⁹ Υπόθεση C-560/25.

³⁰ Εάν το ΔΕΕ ακυρώσει τον Κανονισμό SAFE, η ΕΕ θα πρέπει να τον επαναφέρει με την ορθή νομική βάση, κάτι σημαίνει σοβαρές καθυστερήσεις στο πρόγραμμα «Readiness 2030». Η ακύρωση θα ενίσχυε τη θέση του Κοινοβουλίου ως συννομοθέτη και θα αποτελούσε καίριο πλήγμα στο πολιτικό κύρος της φωνής Λάιεν προσωπικά. Συνεπώς, η πολιτική πίεση στο ΔΕΕ θα είναι μεγάλη.

δυνατότητα, μη υιοθετώντας τον Κανονισμό SAFE πάνω στη βάση της ΚΕΠΠΑ, κάτι που επίσης ήθελε να αποφύγει, διότι αυτό θα συνεπαγόταν την ανάγκη ομοφωνίας³¹.

Η δεύτερη περίπτωση που περιγράφει ανάγλυφα την κρισιμότητα του ρόλου του Ευρωκοινοβουλίου ως θεματοφύλακα του κράτους δικαίου στο θεσμικό σύστημα της ΕΕ, με τρόπο που γίνεται «ενοχλητικός» για το υβριδικό σύστημα διακυβέρνησης Επιτροπής – Συμβουλίου, είναι η περίπτωση της Εμπορικής Συμφωνίας ΕΕ – Mercosur.

Ειδικότερα, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στις 21 Ιανουαρίου 2026, με πρωτοβουλία και καταλυτικό ρόλο της Ευρωομάδας της Αριστεράς, υιοθέτησε ψήφισμα με το οποίο ζητά τη γνωμοδότηση του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με τη συμβατότητα της προτεινόμενης συμφωνίας εταιρικής σχέσης ΕΕ – Mercosur (EMPA) και της Ενδιάμεσης Εμπορικής Συμφωνίας (ITA) με τις Συνθήκες, καθώς και με τη διαδικασία που ακολουθήθηκε για τη σύναψή τους.³²

Η υπόθεση πηγαίνει πίσω στις διαπραγματεύσεις που ανέλαβε η Επιτροπή με βάση σχετικές οδηγίες του Συμβουλίου το 1999 και το 2018, οι οποίες προέβλεπαν μία ενιαία μικτή (δηλαδή όχι αμιγώς εμπορική) συμφωνία σύνδεσης με τις χώρες της Mercosur (Αργεντινή, Βραζιλία, Παραγουάη, Ουρουγουάη). Αυτό σήμαινε ομοφωνία στο Συμβούλιο, έγκριση από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και κύρωση από τα 27 εθνικά κοινοβούλια των κρατών-μελών.³³ Μετά την καταρχήν συμφωνία του 2019 και την ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων τον Δεκέμβριο 2024, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, τον Σεπτέμβριο 2025, διαχώρισε τη συμφωνία -σε σύμπραξη με το Συμβούλιο, το οποίο συμφώνησε με ειδική πλειοψηφία- ως δύο ξεχωριστά νομικά όργανα: την EMPA (ως μικτή συμφωνία-πλαίσιο) και την ITA ως συμφωνία που καλύπτει μόνο αποκλειστικές αρμοδιότητες της ΕΕ στον τομέα του εμπορίου. Η φων ντερ

³¹ Παρόμοια η περίπτωση των περίφημων παγωμένων ρωσικών κεφαλαίων. Μετά τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία, η ΕΕ δέσμευσε περίπου 210 δις. ευρώ ρωσικών κεντρικών αποθεμάτων (κυρίως στο Euroclear του Βελγίου), σύμφωνα με το Άρθρο 215 ΣΛΕΕ, με ομοφωνία στο Συμβούλιο, δυνάμει του άρθρου 31 ΣΕΕ και με παράταση ανά εξάμηνο, επίσης με ομοφωνία. Σχεδόν τέσσερα χρόνια μετά, τον Δεκέμβριο 2025, το Συμβούλιο, με εισήγηση της Επιτροπής, αποφάσισε επ' αόριστον πάγωμα με βάση -και πάλι- το άρθρο 122 ΣΛΕΕ παρακάμπτοντας την ομοφωνία που ισχύει για τα περιοριστικά μέτρα ΚΕΠΠΑ. Δηλαδή, η νομική βάση για την επ' αόριστον επέκταση κυρώσεων που είχαν εξ αρχής υιοθετηθεί στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ άλλαξε «εν κινήσει» για πολιτικές σκοπιμότητες, δηλαδή την παράκαμψη του βέτο.

³² Όπως προβλέπεται στο άρθρο 218 παρ. 11 ΣΛΕΕ.

³³ Άρθρο 218 παρ. 8 ΣΛΕΕ.

Λάιεν υπέγραψε και τις δύο συμφωνίες στις 17 Ιανουαρίου 2026, έπειτα από έγκριση του Συμβουλίου στις 9 Ιανουαρίου, πάλι κατά πλειοψηφία.

Για την ολοκλήρωση της διαδικασίας και τη θέση σε ισχύ, η ΙΤΑ απαιτεί μόνο ειδική πλειοψηφία στο Συμβούλιο και έγκριση από το Ευρωκοινοβούλιο με απλή πλειοψηφία, χωρίς να χρειάζεται κύρωση από τα εθνικά κοινοβούλια³⁴. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο θεωρεί αυτή τη μεθόδευση της Επιτροπής ως παράκαμψη των διαπραγματευτικών οδηγιών. Ο διαχωρισμός στερεί από τα εθνικά κοινοβούλια το δικαίωμα άσκησης αρνησικυρίας στην κρίσιμη -και λίαν αμφιλεγόμενη- εμπορική συμφωνία, παραβιάζοντας τις αρχές της καλόπιστης συνεργασίας, της δοτής αρμοδιότητας και της θεσμικής ισορροπίας³⁵. Επιπλέον, αρκετά εθνικά κοινοβούλια είχαν ήδη εκφράσει αντίθεση στην κύρωση της συμφωνίας, όπως και κάποιες εθνικές κυβερνήσεις.

Πέρα από τη διαδικασία, το ψήφισμα εκφράζει σοβαρές ανησυχίες για το περιεχόμενο της ΙΤΑ, η οποία επιτρέπει σε μέρη να διεκδικούν αποζημίωση ακόμα και για μέτρα της ΕΕ που δεν παραβιάζουν τη συμφωνία, αλλά μειώνουν εμπορικά οφέλη – π.χ. περιβαλλοντικά, κλιματικά ή υγειονομικά μέτρα. Αυτό μπορεί να λειτουργήσει αποτρεπτικά στην υιοθέτηση ή εφαρμογή νομοθεσίας της ΕΕ για προστασία του περιβάλλοντος, της υγείας και της ασφάλειας των τροφίμων, περιορίζοντας την αρχή της προφύλαξης, κατά παράβαση των άρθρων 168, 169, 191 ΣΛΕΕ και των άρθρων 35, 37, 38 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων.

Η εν προκειμένω ένσταση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου δεν αφορά πρωτίστως παράκαμψη των δικών του εξουσιών, αλλά κυρίως των εξουσιών και του ρόλου των εθνικών κοινοβουλίων -αλλά, εμμέσως, και του εθνικού βέτο- και την παραβίαση βασικών αρχών της Συνθήκης που ανάγονται στον πυρήνα του κράτους δικαίου. Δηλαδή, το Ευρωκοινοβούλιο ανθίσταται σε μια μεθόδευση που υπονομεύει συνολικά τη δημοκρατική λογοδοσία και στερεί από τα εθνικά κοινοβούλια τον ρόλο τους στη συνολική δημοκρατική ισορροπία της ΕΕ³⁶.

³⁴ Άρθρο 218 παρ. 6 ΣΛΕΕ.

³⁵ Άρθρα 4 παρ. 3, 5 παρ. 2 και 13 παρ. 2 ΣΕΕ.

³⁶ Εξόχως ενδεικτική η σφοδρή αντίδραση δύο εκ των πυλώνων του υβριδικού μοντέλου διακυβέρνησης που σε αυτή τη μελέτη κρίνεται ως επικίνδυνο για το κύρος του κράτους δικαίου στην ΕΕ, που τυχαίνει να είναι και οι δύο Γερμανοί: Ο Μερτς χαρακτήρισε την απόφαση του Ευρωκοινοβουλίου «λυπηρή», καθώς παραγνώνει τη γεωπολιτική κατάσταση, και κάλεσε για άμεση προσωρινή εφαρμογή της συμφωνίας χωρίς καθυστερήσεις.

Τρίτο Μέρος: Προτάσεις για Ενίσχυση Δημοκρατικής Λογοδοσίας και Τήρησης του Κράτους Δικαίου

Η παρούσα μελέτη έχει δείξει ότι το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, ως ο μοναδικός άμεσα εκλεγμένος -και συνεπώς δημοκρατικά νομιμοποιημένος- θεσμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αντιμετωπίζει ολοένα και μεγαλύτερες προκλήσεις στη διατήρηση του ρόλου του ως θεματοφύλακα του κράτους δικαίου. Εν πολλοίς, ο λόγος για τη μείωση του θεσμικού βάρους της Ευρωβουλής οφείλεται στους πολιτικούς συσχετισμούς, σε πολιτικές επιλογές και σε δομικές αστοχίες εντός του ίδιου του θεσμού. Είναι σαφές ότι η πολιτική σύμπραξη, πρωτίστως, του Ευρωπαϊκού Λαϊκού Κόμματος και των Σοσιαλιστών-Δημοκρατών, με την *ad hoc* συνδρομή των Φιλελευθέρων- πάνω σε ορισμένους βασικούς άξονες, μολονότι εκ πρώτης όψεως έδινε μια αίσθηση πολιτικής σταθερότητας, στην ουσία είχε εξασθενήσει σε βαθμό καταστολής την πολιτική αντιπαράθεση, κάνοντας το Κοινοβούλιο να φαντάζει, όχι αβάσιμα, ως ο τυπικός επικυρωτής των αποφάσεων του Συμβουλίου και της Επιτροπής.

Το εδώ περιγραφόμενο άτυπο υβριδικό μοντέλο ευρωπαϊκής διακυβέρνησης, που συνδυάζει διακυβερνητικά και κοινοτικά στοιχεία με κυρίαρχο ρόλο Επιτροπής και Συμβουλίου, έχει οδηγήσει σε πρακτικές που υπονομεύουν την ισορροπία των θεσμών εις βάρος του Κοινοβουλίου, όπως αναλύθηκε ανωτέρω. Αυτό το φαινόμενο δεν είναι καινούργιο και παρατηρείται ακριβώς σε εκείνες τις (δυστυχώς λίγες) περιστάσεις όπου η «τυπική» λειτουργία της Ευρωβουλής ως *rubber stamping* ή λέσχη πολιτικής συζήτησης ανατρέπεται στην πράξη και ο κοινοβουλευτικός θεσμός της ΕΕ αρχίζει να θυμίζει αληθινή Βουλή, με πολιτικές αξιώσεις και ρόλο ελεγκτικό της εκτελεστικής εξουσίας, με αποτέλεσμα να θεωρείται «εμπόδιο».

Κεντρική θέση αυτής της μελέτης είναι ότι, ξεκινώντας από την κρίση της Ευρωζώνης, περνώντας από την πανδημία COVID-19 και με κορύφωση τον πόλεμο στην Ουκρανία, η διαδοχική εδραίωση του υβριδικού μοντέλου διακυβέρνησης ως λύση μονιμοποιημένης

Η δε φον ντερ Λάιεν εξέφρασε βαθιά λύπη για το ψήφισμα, θεωρώντας τις ανησυχίες αδικαιολόγητες, και δήλωσε ότι η ΕΕ είναι έτοιμη για προσωρινή εφαρμογή «όσο πιο γρήγορα γίνεται». Και οι δύο πιέζουν για γρήγορη υλοποίηση, βλέποντας το ψήφισμα ως τροχοπέδη που πρέπει να ξεπεραστεί πάση θυσία.

έκτακτης ανάγκης έχει επιδεινώσει δραματικά το ήδη υφιστάμενο δομικό δημοκρατικό έλλειμμα της ΕΕ, το οποίο συνιστά καίρια απειλή για το κράτος δικαίου.

Σκόπιμο είναι σε αυτό το σημείο να υπενθυμιστεί ένα από τα πλέον χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτού του δημοκρατικού ελλείμματος, το οποίο επίσης ταυτίζεται με ένα θεσμικό «τυφλό σημείο». Πρόκειται, ασφαλώς, για το Eurogroup, το άτυπο όργανο συντονισμού των Υπουργών Οικονομικών της Ευρωζώνης, το οποίο όμως έχει εξελιχθεί σε πανίσχυρο συμβούλιο διακυβέρνησης, με εξουσία που υπερβαίνει κατά πολύ τα όρια του «συντονισμού», όπως η Ελλάδα, μεταξύ άλλων, είχε το δυσάρεστο προνόμιο να διαπιστώσει το πρώτο εξάμηνο του 2015. Ο άτυπος χαρακτήρας του Eurogroup σημαίνει ότι δεν πρόκειται καν για επίσημο θεσμό ή όργανο της ΕΕ. Συνεπώς, διαφεύγει τόσο από τον δικαστικό έλεγχο του Δικαστηρίου της ΕΕ όσο και από τον κοινοβουλευτικό έλεγχο της Ευρωβουλής. Δεν τηρεί πρακτικά και δεν εκδίδει καν πράξεις, οι οποίες μπορούν να ακυρωθούν από το Δικαστήριο ή να ανακληθούν με ψήφισμα του Ευρωκοινοβουλίου. Στην πράξη, το όργανο που ασκεί τη μεγαλύτερη εξουσία πάνω στις χώρες που έχουν υιοθετήσει το κοινό νόμισμα είναι απρόσβλητο από οποιαδήποτε νομική ή πολιτική λογοδοσία.

Επανερχόμενο στο κύριο θέμα αυτής της μελέτης, το παρόν κεφάλαιο προτείνει μια σειρά από συγκεκριμένες λύσεις για την ανάκτηση του χαμένου εδάφους από το Ευρωκοινοβούλιο ως θεσμικό αντίβαρο, διακρίνοντάς τες σε άμεσα υλοποιήσιμες εντός του τρέχοντος πλαισίου των Συνθηκών και σε μακροπρόθεσμες, που απαιτούν αναθεώρηση αυτών, με στόχο την αποκατάσταση της ισορροπίας των εξουσιών και την ενίσχυση της δημοκρατικής λογοδοσίας, ιδίως στο ζήτημα του επανεξοπλισμού και ευρύτερα της πολιτικής άμυνας και ασφάλειας της ΕΕ.

Ρητή κατοχύρωση της συννομοθεσίας σε αμυντικά προγράμματα υβριδικού τύπου

Η κατοχύρωση της διαδικασίας συννομοθεσίας στις πράξεις της ΕΕ στα αμυντικά προγράμματα που καλύπτονται από το ReArm Europe αποτελεί μια πρόταση που μπορεί να υλοποιηθεί υπό το εν ισχύ κανονιστικό πλαίσιο των Συνθηκών. Ασφαλώς, η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας παραμένει αυστηρά διακυβερνητική, κάτι που δεν προβλέπεται να αλλάξει στο ορατό μέλλον – ούτε είναι απαραίτητο ή ακόμα και επιθυμητό, καθώς αφορά στον σκληρό πυρήνα της κρατικής κυριαρχίας. Εντούτοις, προγράμματα όπως

το European Defence Fund, προφανώς το SAFE και γενικότερα όσα καλύπτονται από την ομπρέλα του ReArm βασίζονται (και) σε κοινοτικούς πόρους και αφορούν (και) τη βιομηχανική πολιτική της ΕΕ³⁷, δημιουργώντας μια υβριδικότητα που όχι απλά αιτιολογεί την εμπλοκή του Κοινοβουλίου ως ισότιμου συννομοθέτη, αλλά την επιβάλλει.

Ανωτέρω έγινε εκτενής αναφορά στην προσφυγή του Κοινοβουλίου για την ακύρωση του Κανονισμού SAFE και αυτό είναι, πράγματι, ένα σοβαρό νομικό εργαλείο, ιδίως εάν συνοδεύεται από την προσωρινή αναστολή της προσβαλλόμενης πράξης μέχρι την έκδοση οριστικής απόφασης από το ΔΕΕ. Το Κοινοβούλιο θα μπορούσε να υιοθετήσει ψήφισμα, δηλώνοντας ότι οποιαδήποτε μελλοντική απόπειρα καταστρατήγησης της δέουσας διαδικασίας με στόχο την παράκαμψή του θα λάβει, αυτόματα, την ίδια απάντηση σε νομικό και δικαστικό επίπεδο, στέλνοντας ένα ισχυρό μήνυμα στην Επιτροπή και το Συμβούλιο. Ως προς το πολιτικό επίπεδο, το Κοινοβούλιο μπορεί, επίσης, να ασκήσει πίεση μέσω της διαδικασίας έγκρισης του ετήσιου προϋπολογισμού της ΕΕ³⁸, μπλοκάροντας δαπάνες που έχουν αναληφθεί από και με χρηματοδότηση της Ένωσης οι οποίες παραβιάζουν τις θεμελιώσεις αρχές του κράτους δικαίου και των Συνθηκών.

Μακροπρόθεσμα, μια μελλοντική αναθεώρηση των Συνθηκών οφείλει, εκ των πραγμάτων, να περιλαμβάνει την τροποποίηση του άρθρου 122 ΣΛΕΕ, ώστε να θωρακιστεί έναντι της συστηματικής κατάχρησης της *κατάστασης εξαίρεσης*, που τείνει να παγιωθεί, διά μιας ερμηνείας τόσο διασταλτικής ώστε παρακάμπτει το κράτος δικαίου και τον δημοκρατικό έλεγχο σε κρίσιμες αποφάσεις απόδοσης της ΚΕΠΠΑ, αλλά όχι μόνο.

Κοινοβουλευτικές Επιτροπές ως μηχανισμοί ελέγχου και εποπτείας

Οι μόνιμες επιτροπές του Κοινοβουλίου, όπως η Επιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων (AFET) και η Επιτροπή Προϋπολογισμού (BUDG), μπορούν να μετατραπούν σε ισχυρά εργαλεία ελέγχου και εποπτείας, αξιοποιώντας υφιστάμενες διατάξεις για να γεφυρωθούν τα κενά λογοδοσίας. Λόγου χάρη, η AFET δύναται να διεξάγει τακτικές ακροάσεις για την εξέλιξη των προγραμμάτων στο πλαίσιο του οδικού χάρτη Readiness 2030, ζητώντας λεπτομερείς αναφορές από την Επιτροπή και το Συμβούλιο³⁹, ενώ η BUDG μπορεί να ελέγχει τις

³⁷ Άρθρο 173 παρ. 3 ΣΛΕΕ

³⁸ Άρθρο 314 ΣΛΕΕ.

³⁹ Άρθρο 230 ΣΛΕΕ.

αντίστοιχες δαπάνες μέσω ετήσιου λογιστικού ελέγχου⁴⁰, συνεργαζόμενη με το Ευρωπαϊκό Γραφείο Καταπολέμησης της Απάτης (OLAF) και την Ευρωπαϊκή Εισαγγελία (EPPO) για έρευνες πιθανών παραβάσεων⁴¹. Εξάλλου, η επιτροπή LIBE ή/και η JURI ήδη δύνανται να αναλάβουν αντίστοιχο ρόλο ελέγχου διαφάνειας και τήρησης του κράτους δικαίου κατά την υλοποίηση των ως άνω προγραμμάτων⁴².

Παράλληλα, η σύσταση εξεταστικών επιτροπών, σύμφωνα με το άρθρο 226 ΣΛΕΕ και τον Κανόνα 208 του Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, αποτελεί κλειδί για σε βάθος έρευνες, όπως απέδειξαν η Επιτροπή COVI για το σκάνδαλο *Pfizergate* και η Επιτροπή PEGA (2022) για το σκάνδαλο παράνομου λογισμικού παγίδευσης και υποκλοπών. Προφανώς, το βάρος εδώ πέφτει όχι τόσο στη σύσταση παρόμοιων επιτροπών για την έρευνα πιθανών παρατυπιών στη διαχείριση των κονδυλίων επιμέρους προγραμμάτων του ReArm, αλλά στην εφαρμογή των συστάσεων και, κυρίως, στην απόδοση ευθυνών, όπου εντοπίζονται. Όπως αναλύθηκε ανωτέρω, το πρόβλημα με την COVI, λόγου χάρη, δεν ήταν ότι δεν έκανε σωστά τη δουλειά της, αλλά ότι η μη εμφάνιση ενώπιόν της δεν είχε την παραμικρή συνέπεια για φον ντερ Λάιεν και Μπουρλά, όπως, εξάλλου, και τα σοβαρά ευρήματά της. Σε ένα υποθετικό σενάριο όπου θα συστηνόταν μια εξεταστική επιτροπή για τα κονδύλια του SAFE ή για το πού κατέληξαν τα ποσά της βοήθειας από την ΕΕ προς την Ουκρανία -ιδίως ενόψει των σκανδάλων διαφθοράς που πλήττουν την κυβέρνηση και τις αρχές της χώρας αυτής- η εργασία της δεν πρέπει να έχει απλά διεκπεραιωτικό χαρακτήρα.

Συνεργασία με τα εθνικά κοινοβούλια⁴³

Οι θεσμοί της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης αντλούν τη δημοκρατική τους νομιμοποίηση από τους λαούς της Ευρώπης, οι οποίοι αντιπροσωπεύονται στο Ευρωκοινοβούλιο και στα εθνικά τους κοινοβούλια. Συνεπώς, η συνεργασία των δύο πυλώνων του κοινοβουλευτισμού σε εθνικό και ενωσιακό επίπεδο αποτελεί προϋπόθεση για την ενίσχυση της δημοκρατικής λογοδοσίας, όπως, άλλωστε, προβλέπεται στο Άρθρο 12 ΣΛΕΕ και το Πρωτόκολλο 1 ΣΛΕΕ, που κατοχυρώνουν τον ρόλο των εθνικών κοινοβουλίων στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Οι

⁴⁰ Άρθρο 319 ΣΛΕΕ.

⁴¹ Κανονισμός (ΕΕ) 883/2013.

⁴² Παράρτημα VI Κανονισμού ΕΚ.

⁴³ European Parliament, *Subsidiarity, proportionality and the role of the national parliaments in the European legislative process*, Policy Department for Justice, Civil Liberties and Institutional Affairs, 2025.

δύο ρεαλιστικές οδοί που διαφαίνονται προς τούτο είναι, πρώτον, η πλήρης και συστηματική χρήση του μηχανισμού ελέγχου συμμόρφωσης της ευρωπαϊκής νομοθεσίας με την αρχή της επικουρικότητας και, δεύτερον, η δημιουργία λειτουργικών δεσμών και συνεργειών με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Όσον αφορά την πρώτη οδό, ο μηχανισμός «έγκαιρης προειδοποίησης» για την τήρηση της αρχής της επικουρικότητας⁴⁴ παρέχει στα εθνικά κοινοβούλια ένα δυναμικά ισχυρό εργαλείο, ιδίως στο πεδίο των ενωσιακών αμυντικών δαπανών και εξοπλιστικών προγραμμάτων, όπου η συνάφεια με την αμυντική πολιτική, κατεξοχήν ζήτημα υπαγόμενο στην εθνική κρατική κυριαρχία, είναι προφανής. Τους δίνει μία δίοδο για να αποκτήσουν επιρροή στην πολιτική διαδικασία της ΕΕ και τη δυνατότητα να εξετάσουν και, ενδεχομένως, να βάλουν φρένο σε κάθε νομοθετική πρόταση της Επιτροπής που, κατά την κρίση τους, παρεισφρέει ως μη όφειλε σε δικές τους αρμοδιότητες – ένα ερώτημα που είναι, σε τελική ανάλυση, τόσο πολιτικό όσο και νομικό. Αν ληφθεί σοβαρά υπόψη και εφαρμοστεί σχολαστικά, η επικουρικότητα είναι το κλειδί για τη δημοκρατία σε ένα πολυεπίπεδο κανονιστικό περιβάλλον, δεδομένου ότι αποκλείει την ανάληψη δράσης σε επίπεδο ΕΕ, εάν οι στόχοι μπορούν να επιτευχθούν μέσω μέτρων που λαμβάνονται από τα κράτη-μέλη, όπου ο βαθμός της σχετικής πολιτικής επιρροής του πολίτη ατομικά είναι υψηλότερος.

Πράγματι, ακόμη κι αν τα εθνικά κοινοβούλια δεν διαθέτουν την εξουσία να μπλοκάρουν ένα ευρωπαϊκό νομοθέτημα, η ένδειξη μιας «κίτρινης» ή ακόμα και μιας «πορτοκαλί κάρτας» - που σημαίνει ότι τουλάχιστον το ένα τρίτο ή η απλή πλειοψηφία τους, αντίστοιχα, διατυπώνει αιτιολογημένη γνώμη επί συγκεκριμένου σχεδίου ευρωπαϊκής νομοθεσίας για λόγους επικουρικότητας- θα ήταν υπεραρκετή, πολιτικά μιλώντας, για να δοθεί στην Επιτροπή το σινιάλο να «κάνει κράττει» και να αναθεωρήσει. Από την άποψη αυτή, ο εν λόγω μηχανισμός είναι ένα μέσο για να «ανακτήσουν τον έλεγχο» τα εθνικά κοινοβούλια, ή τουλάχιστον ένα σημαντικό μέρος. Είναι, εξάλλου, ζήτημα ερμηνείας το εάν είναι ήδη δυνατή η επέκταση του Πρωτοκόλλου 2 ΣΛΕΕ για τον έλεγχο της επικουρικότητας σε έλεγχο υπερβάσεων και της αρχής της δοτής αρμοδιότητας ή εάν κάτι τέτοιο θα απαιτούσε -πράγμα που είναι και το ορθότερο νομοτεχνικά- αναθεώρηση των Συνθηκών.

⁴⁴ Άρθρο 5 παράγραφος 3 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ) και Πρωτόκολλο (αριθ. 2) σχετικά με την εφαρμογή των αρχών της επικουρικότητας και της αναλογικότητας.

Βεβαίως, για να έχει πρακτικό αποτέλεσμα, η δράση των εθνικών κοινοβουλίων στον τομέα αυτό πρέπει να συντονίζεται και να υποστηρίζεται κατάλληλα από μια νομική και τεχνική υποδομή εξειδικευμένη προς τούτο και εξοικειωμένη με τη συχνά δαιδαλώδη ευρωπαϊκή νομοθετική διαδικασία. Δεν είναι κάθε κοινοβούλιο εξοπλισμένο με τέτοια υποδομή, κάτι που περιορίζει πρακτικά την ικανότητά τους να ασκούν τον προβλεπόμενο έλεγχο μέσα στο σχετικά σύντομο χρονικό πλαίσιο των οκτώ εβδομάδων που προβλέπουν οι Συνθήκες.

Το γεγονός αυτό φέρνει στο προσκήνιο την ανάγκη για ένα μόνιμο θεσμικό πλαίσιο επικοινωνίας και συνεργασίας μεταξύ των εθνικών κοινοβουλίων και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Αυτό που προτείνεται εν προκειμένω δεν είναι τίποτε λιγότερο από τη δημιουργία ενός αποτελεσματικού δικτύου ανταλλαγής απόψεων και ενημέρωσης, συντονισμού και, τέλος, κοινής πολιτικής δράσης μεταξύ του ευρωπαϊκού και των εθνικών κοινοβουλίων. Ένα δίκτυο κοινοβουλευτικής δημοκρατίας που θα λειτουργήσει ως κινητήρια δύναμη για την παράλληλη εφαρμογή του κοινοβουλευτισμού σε ευρωπαϊκό και σε εθνικό επίπεδο και την προστασία του κράτους δικαίου.

Αυτό θα μπορούσε να περιλαμβάνει, για παράδειγμα, τη συμμετοχή ευρωβουλευτών στις συνεδριάσεις των επιτροπών Ευρωπαϊκών Υποθέσεων των αντίστοιχων εθνικών τους κοινοβουλίων -μια πρακτική που ακολουθείται από την Βουλή των Ελλήνων- και, αντιστρόφως, τη συμμετοχή εθνικών βουλευτών σε μικτές κοινοβουλευτικές ομάδες ελέγχου, προκειμένου να ασκηθεί κοινοβουλευτική εποπτεία επί των δραστηριοτήτων της Επιτροπής ή του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Άμυνας (EDA) στο πεδίο του ReArm⁴⁵.

Το όργανο που θα μπορούσε να αποτελεί το συντονιστικό κέντρο -και συγχρόνως τον πάροχο της νομικής και τεχνικής υποδομής- του προτεινόμενου δικτύου υπάρχει ήδη: είναι η COSAC, η Διάσκεψη των Επιτροπών Ευρωπαϊκών Υποθέσεων των εθνικών κοινοβουλίων, όπου συναντώνται και συνεργάζονται αντιπροσωπείες εθνικών βουλευτών μαζί με τους ευρωβουλευτές συναδέλφους τους. Ουσιαστική αναβάθμιση θα ήταν να γίνει η COSAC το κανάλι διά του οποίου τα εθνικά κοινοβούλια θα κοινοποιούν στην Επιτροπή και το Συμβούλιο ότι απαιτείται νέα νομοθεσία ή τροποποίηση ή ακόμα και κατάργηση της ήδη υφιστάμενης νομοθεσίας πάνω σε ένα συγκεκριμένο θέμα.

⁴⁵ Τέτοιες ομάδες έχουν συσταθεί, φερ' ειπείν, για τον έλεγχο των δραστηριοτήτων της Europol.

Ενδεικτικά, σε περιπτώσεις υπέρβασης των εξουσιών της Επιτροπής και του Συμβουλίου ανάλογες με αυτές που εξετάστηκαν ανωτέρω, το ίδιο το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο θα μπορούσε να προωθήσει κοινές δράσεις μέσω της COSAC, όπως κοινά ψηφίσματα για άσκηση πολιτικής πίεσης στην Επιτροπή και το Συμβούλιο, καθιστώντας τα εθνικά κοινοβούλια συμμάχους του, ώστε να δημιουργήσει ευρωπαϊκό δίκτυο εποπτείας για αμυντικές δαπάνες με εμπλοκή της ΕΕ.

Ενίσχυση του ελέγχου επί της Επιτροπής

Η θεσμοθέτηση Ετήσιας Έκθεσης Λογοδοσίας της Επιτροπής με υποχρεωτική παρουσίαση από τον/την Πρόεδρο της Επιτροπής ενώπιον της Ολομέλειας θα μπορούσε να επεκτείνει την υφιστάμενη πρακτική της Ομιλίας για την Κατάσταση της Ένωσης, που είναι, κατά κύριο λόγο, μια καλή ευκαιρία για τον/την πρόεδρο της Επιτροπής να διαφημίσει το έργο και τα επιτεύγματά του/της, δίνοντας περιορισμένη μόνο δυνατότητα στους ευρωβουλευτές να ασκήσουν κριτική ή να θέσουν ερωτήματα, τα οποία μπορούν απλά να αγνοηθούν, όπως έχει συμβεί εξάλλου. Μία εξειδικευμένη Έκθεση Λογοδοσίας θα περιλάμβανε υποχρέωση απάντησης σε συγκεκριμένα ερωτήματα για υπερβάσεις ανάλογες με αυτές της υπόθεσης SAFE ή Mercosur. Ένα ψήφισμα της Ευρωβουλής πάνω σε μια αρνητική έκθεση λογοδοσίας θα αποτελούσε καίριο πολιτικό πλήγμα στην Επιτροπή και, ενδεχομένως, θα άνοιγε τον δρόμο για την απόλυσή της εν συνόλω, σύμφωνα με το άρθρο 234 ΣΛΕΕ.

Ασφαλώς, ουσιαστική αναβάθμιση του ελέγχου της Επιτροπής από το Κοινοβούλιο θα συνιστούσε η δυνατότητα άσκησης μομφής κατά μεμονωμένων Επιτρόπων ή του/της προέδρου αυτής και όχι μόνο συλλογικά κατά της Επιτροπής ως σώμα, όπως ισχύει σήμερα.

Τούτο, βεβαίως, ανάγεται σε μεταρρύθμιση του πρωτογενούς δικαίου της ΕΕ διά της αναθεώρησης των Συνθηκών. Το ίδιο όμως ισχύει και για την παροχή και στο Ευρωκοινοβούλιο της νομοθετικής πρωτοβουλίας, δηλαδή της θεσμικής ικανότητας να προτείνει το ίδιο νομοθεσία και όχι απλά να υιοθετεί ή να απορρίπτει τις νομοθετικές προτάσεις της Επιτροπής. Παραδείγματος χάρη, αυτό θα σήμαινε ότι το Ευρωκοινοβούλιο θα είχε την επιλογή να καταργήσει με δικό του ψήφισμα τον Κανονισμό SAFE όπως αυτός υιοθετήθηκε μόνο από το Συμβούλιο, δυνάμει της αρχής ότι νόμος τροποποιείται ή καταργείται με άλλο νόμο.

Η υλοποίηση αυτών των προτάσεων απαιτεί συστηματική προσέγγιση, προτεραιοποίηση σε συνάρτηση με το εάν είναι δυνατά άμεσα υλοποιήσιμες ή απαιτούν αναθεώρηση των Συνθηκών και, πρωτίστως, τη διαμόρφωση συμμαχιών και των ανάλογων πολιτικών συσχετισμών εντός του Ευρωκοινοβουλίου. Υπάρχουν θετικές ενδείξεις ότι η δημιουργία τέτοιων συμμαχιών είναι εφικτή, σπάζοντας το φράγμα του ΕΛΚ και της Άκρας Δεξιάς. Ωστόσο, πρόκειται για μια διαρκή πρόκληση. Θέση αυτής της μελέτης είναι ότι, ενώ μπορεί να συνεχιστεί η επεξεργασία των προτάσεων στο πλαίσιο μιας μελλοντικής αναθεώρησης των Συνθηκών, παρόμοια διαδικασία, στην παρούσα ιστορική και πολιτική συγκυρία, είναι αφενός μη ρεαλιστική, ενώ αφετέρου πιθανότατα θα οδηγούσε, μέσα από μια επίπονη διαδικασία αντεγκλήσεων και δούναι και λαβείν στο πλαίσιο της διακυβερνητικής συνδιάσκεψης, σε ανεπαρκή ή ακόμα και σε ανεπιθύμητα, από την άποψη των επιδιώξεων των ευρωπαϊκών προοδευτικών δυνάμεων και της Αριστεράς, αποτελέσματα περαιτέρω συντηρητικής στροφής και συγκεντρωτισμού της εξουσίας σε εκτός λογοδοσίας κέντρα και σχηματισμούς.

Τα κριτήρια επιτυχίας είναι συγκεκριμένα και μετρήσιμα: αύξηση της εμπλοκής του Κοινοβουλίου σε αμυντικά προγράμματα υβριδικής μορφής, ιδίως στην έγκριση και την εποπτεία όλων των πράξεων της ΕΕ που σχετίζονται με το ReArm/Readiness 2030, αναχαίτιση των υπερβάσεων ή της καταστρατήγησης των εξαιρετικών προβλέψεων των Συνθηκών με στόχο την παράκαμψη της Ευρωβουλής, δημιουργία ενός λειτουργικού δικτύου εθνικών κοινοβουλίων με το Ευρωκοινοβούλιο να λειτουργεί ως hub και συντονιστής. Αυτή η ολοκληρωμένη και ρεαλιστική προσέγγιση όχι μόνο ενισχύει τη δημοκρατική λογοδοσία, αλλά και μετατρέπει το κράτος δικαίου σε πρακτικό εργαλείο προστασίας των θεσμών της ΕΕ, αποκαθιστώντας την ισορροπία μεταξύ εκτελεστικής και νομοθετικής εξουσίας και τον δημοκρατικό έλεγχο σε επίπεδο ΕΕ σε αξιολογικό βαθμό.

Επίλογος: Η επιλογή της δημοκρατικής Ευρώπης

Μολονότι αυτή η μελέτη εντόπισε έναν αριθμό σημείων στο εν ισχύ κανονιστικό πλαίσιο της ΕΕ που χρήζουν αναθεώρησης, ένα βασικό συμπέρασμά της είναι ότι το ζήτημα της υπεράσπισης του κράτους δικαίου σε ευρωπαϊκό επίπεδο δεν είναι τόσο θεσμικής ή νομικής, αλλά μάλλον πολιτικής φύσεως. Δεν είναι ότι το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στερείται τυπικών

αρμοδιοτήτων: αντιθέτως, οι εξουσίες του έχουν διευρυνθεί σημαντικά με κάθε νέα αναθεώρηση των Ευρωπαϊκών Συνθηκών. Εντούτοις, μέσα στο πολιτικό κλίμα που πλέον τείνει να παγιωθεί μετά από πλέον της μίας δεκαετίας κρίσεων και αποτυχιών –από την οικονομική κρίση του 2008 και την προσφυγική του 2015 έως την πανδημία COVID-19 και τον πόλεμο στην Ουκρανία–, παρατηρείται ότι το πραγματικό περιθώριο για να έχουν αυτές οι εξουσίες κάποιον ουσιαστικό αντίκτυπο έχει περιοριστεί σε σχέση με το προ της Συνθήκης της Λισαβόνας παρελθόν.

Η συστηματική υπονόμηση της δημοκρατικής λογοδοσίας, η κανονικοποίηση της κατάστασης εξαίρεσης και η στροφή προς έναν μιλιταριστικό προσανατολισμό, όπως αναλύθηκε εκτενώς σε αυτήν τη μελέτη, δεν είναι αναπόφευκτες. Αντιθέτως, η προοδευτική και δημοκρατική Ευρώπη μπορεί και οφείλει να προτείνει μια ριζικά διαφορετική εναλλακτική, βασισμένη στις ιδρυτικές αξίες του Ευρωπαϊκού Σχεδίου: την ειρήνη, τη δημοκρατία, την κοινωνική συνοχή και την αειφορία.

Σε αυτό το πλαίσιο, ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Αριστεράς ως προωθητικής δύναμης πολιτικών πρωτοβουλιών και συμμαχιών, τόσο εντός του Ευρωκοινοβουλίου όσο και πέρα από αυτό, σε εθνικό και κοινωνικό επίπεδο, είναι καταλυτικός.

Η εναλλακτική αυτή ξεκινά από την επαναβεβαίωση της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης ως Σχεδίου Ειρήνης, σε αντίθεση με την τρέχουσα πορεία στρατιωτικοποίησης, που τη μετατρέπει σε υποστηρικτικό βραχίονα του NATO και σε όργανο γεωπολιτικών ανταγωνισμών. Η Ευρώπη, επιβεβαιώνοντας εν τοις πράγμασι τη βούλησή της να ανακτήσει τη στρατηγική της αυτονομία, με άλλα λόγια την κυριαρχία της, έναντι των ΗΠΑ της δεύτερης προεδρικής θητείας Τραμπ, μπορεί και οφείλει να διαμορφώσει η ίδια μια νέα αρχιτεκτονική ειρήνης και ασφάλειας για την ήπειρο, πάνω στην πλατφόρμα ενός αναβαθμισμένου Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ). Με κριτήριο το συμφέρον των ευρωπαϊκών λαών και κρατών, όχι των ΗΠΑ, ούτε της Ρωσίας.

Αυτή η πλατφόρμα, ως το μοναδικό περιφερειακό πολυμερές φόρουμ όπου Ρωσία και Δύση εξακολουθούν να συνομιλούν, μπορεί να γίνει το όχημα για μια ολοκληρωμένη αρχιτεκτονική ασφάλειας, βασισμένη σε αρχές όπως η δύσκολη και σταδιακή οικοδόμηση μέτρων αμοιβαίας εμπιστοσύνης, η αποτροπή των εντάσεων και η αποκλιμάκωση περιφερειακών συγκρούσεων.

Με άλλη διατύπωση, η «συλλογική Ευρώπη» πρέπει να συνειδητοποιήσει ότι έχει την επιλογή να παίξει είτε τον άχαρο ρόλο ενός δρώντα του Ψυχρού Πολέμου 2.0 –με κλιμάκωση εξοπλισμών, οικονομική εξάντληση και κοινωνική πόλωση– είτε αυτόν ενός μεσολαβητικού δρώντα προώθησης του γόνιμου διαλόγου, της διπλωματίας και ειρηνευτικών προσπαθειών για την ευρύτερη περιοχή: να έρθει σε κάποιο *modus vivendi*, σε κάποια συνεννόηση και σε έναν διάλογο με τη Ρωσία, τόσο για τον τερματισμό του πολέμου στην Ουκρανία όσο και -κυρίως- μετά τη λήξη του. Αυτό δεν συνεπάγεται υποχωρήσεις σε αρχές, αλλά μια ρεαλιστική προσέγγιση: η Ρωσία, παρά την επιθετικότητα και τον αναθεωρητισμό της, δεν έχει την πραγματική στρατιωτική και οικονομική ισχύ ώστε να απειλήσει την ΕΕ. Ούτε όμως πρόκειται να εξαφανιστεί με κάποιον μαγικό τρόπο· θα παραμείνει στα ανατολικά της ΕΕ, μια πρόκληση ασφαλείας και ένας δύσκολος, προβληματικός και ανταγωνιστικός γείτονας ή ακόμα και ένας ισχυρός αντίπαλος. Τούτο όμως δεν σημαίνει ότι πρέπει απαραίτητα να είναι και εχθρός, ιδίως στο διηνεκές. Εξάλλου, διπλωματία και ειρήνη δεν κάνει κανείς με τους εταίρους και συμμάχους του, αλλά με τους αντιπάλους και τους εχθρούς του. Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η Ευρώπη χρειάζεται να εγκαταλείψει την προσπάθεια απαγκίστρωσης από την αμερικανική στρατιωτική προστασία, η οποία μεταφράζεται σε στρατηγική εξάρτηση και εντέλει σε πολιτικοοικονομική κηδεμονία. Ωστόσο, ακόμα και μέσα στο υφιστάμενο πλαίσιο του ΝΑΤΟ, οι ευρωπαϊκές χώρες ήδη έχουν στρατιωτικές δαπάνες πολλαπλάσιες των ρωσικών. Επομένως, το λεγόμενο σκέλος της αποτροπής δεν είναι ζήτημα περαιτέρω αύξησης (όπως, εξάλλου, απαιτεί ο Τραμπ), αλλά μάλλον ορθολογικής διαχείρισης και συντονισμού.

Παράλληλα, η εναλλακτική αυτή απαιτεί να λύσει η Ευρώπη τις σοβαρές δυσλειτουργίες στο θεσμικό της οικοδόμημα, μετατρέποντας την ΕΕ από συγκεντρωτικό ρυθμιστή των πάντων σε έναν ευέλικτο μηχανισμό, μια κοινή υποδομή για τη διευκόλυνση της αρθρωτής συνεργασίας μεταξύ όλων των ευρωπαϊκών κρατών, κρατών-μελών αλλά και μη, με στόχο την επίτευξη χειροπιαστών αποτελεσμάτων πάνω σε συγκεκριμένα projects.

Σε μια εποχή όπου η Επιτροπή με πρόεδρο την Ούρσουλα φον ντερ Λάιεν προωθεί προγράμματα όπως το *ReArm Europe/Readiness 2030*, που διοχετεύουν δισεκατομμύρια σε εξοπλισμούς με την ένθερμη υποστήριξη της συντηρητικής Ευρώπης, το στοίχημα της προοδευτικής Ευρώπης είναι να προτείνει μια ριζικά διαφορετική επενδυτική και κυρίως αναπτυξιακή ατζέντα. Με επίκεντρο όχι έναν ψευδεπίγραφο μιλιταριστικό κεϋνσιανισμό, αλλά την επιστήμη και την καινοτομία, την ψηφιοποίηση, την τεχνητή νοημοσύνη, τις

διαστημικές εφαρμογές και ένα υγιές μίγμα νέων τεχνολογιών Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ), πράσινου υδρογόνου και μεθόδων αποθήκευσης, ώστε να πετύχει η Ευρώπη την πραγματική ενεργειακή αυτονομία και την ενεργειακή δικαιοσύνη που της λείπει σήμερα.

Δηλαδή, επένδυση των διαθέσιμων πόρων σε τομείς που έχουν μακροπρόθεσμα θετικό αναπτυξιακό και κοινωνικό αντίκτυπο και όπου η Ευρώπη υστερεί τραγικά έναντι ΗΠΑ και Κίνας. Και, φυσικά, σε κοινωνικό κράτος, στα ευρωπαϊκά δημόσια συστήματα υγείας, στην παιδεία και στον πολιτισμό και σε ένα νέο πλαίσιο κοινωνικής-οικολογικής ασφάλειας, όπου η κοινωνική προστασία συνδέεται άρρηκτα με την περιβαλλοντική βιωσιμότητα και την αναβάθμιση των κρίσιμων υποδομών και δικτύων. Αυτή η στροφή όχι μόνο θα μειώσει τις ανισότητες και θα ενισχύσει τη συνοχή αλλά και θα θωρακίσει την Ευρώπη απέναντι σε πραγματικές απειλές, όπως η αναγκαία προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή και η οικονομική στασιμότητα, αντί η Ένωση να σπαταλά πόρους προετοιμαζόμενη για έναν μάλλον απίθανο πόλεμο που κανείς δεν θέλει – πολλώ δε μάλλον, οι Ευρωπαίοι πολίτες. Ιδίως λαμβάνοντας υπόψη ότι η φιλοπολεμική ρητορική και η πολεμική προπαρασκευή, εκπορευόμενες από ανεπαρκείς πολιτικές ηγεσίες, έχουν ιστορικά τη δυσάρεστη τάση να εξελίσσονται σε αυτοεκπληρούμενες προφητείες. Η δημοκρατική και προοδευτική απάντηση στην κατάχρηση της φράσης *si vis pacem, para bellum* δεν μπορεί παρά να είναι ότι οι σύγχρονες πολιτισμένες κοινωνίες, εφόσον επιθυμούν την ειρήνη, προετοιμάζονται και εργάζονται για την ειρήνη.

Σε αυτήν την πορεία, η ευρωπαϊκή Αριστερά μπορεί και πρέπει να λειτουργήσει ως προωθητής πολιτικών πρωτοβουλιών που υπερβαίνουν τις κομματικές γραμμές, χτίζοντας συμμαχίες με άλλες προοδευτικές δυνάμεις εντός του Ευρωκοινοβουλίου, όπως οι Σοσιαλδημοκράτες (S&D), οι Πράσινοι, ακόμα και φιλελεύθεροι με δημοκρατικό προσανατολισμό, αλλά και πέρα από αυτό, σε εθνικά κοινοβούλια, συνδικάτα και κοινωνικά κινήματα. Ειδικότερα στο πλαίσιο της πολιτικής δράσης εντός του Ευρωκοινοβουλίου, η περίπτωση του ψηφίσματος για την παραπομπή της Συμφωνίας ΕΕ – Mercosur στο ΔΕΕ πρέπει να λειτουργεί ως μοντέλο για ανάλογες παρεμβάσεις.

Αυτές οι πρωτοβουλίες μπορούν αφενός να λειτουργήσουν ως ασπίδα για το κράτος δικαίου, δηλαδή τη θεσμική ακεραιότητα του ευρωπαϊκού οικοδομήματος και την αναχαίτιση της συγκέντρωσης εξουσίας σε εκτός δημοκρατικού ελέγχου και λογοδοσίας μοντέλα

διακυβέρνησης, και αφετέρου να γίνουν το όχημα για έναν Συνασπισμό για την Ειρήνη, του οποίου θα ηγηθεί η Αριστερά, προτείνοντας συγκεκριμένες δράσεις: από την ενίσχυση του ρόλου του ΟΑΣΕ στο επίκεντρο μιας νέας Ευρωπαϊκής Αρχιτεκτονικής Ειρήνης και Ασφάλειας έως την προώθηση ενός νέου Ευρωπαϊκού Πλαισίου Επενδύσεων για την κοινωνική συνοχή, την ενεργειακή και τεχνολογική μετάβαση, την περιβαλλοντική προστασία και την αναβάθμιση των υποδομών.

Η Ευρωπαϊκή Αριστερά, λοιπόν, οφείλει να γίνει ο καταλύτης μιας ευρύτερης προοδευτικής συμμαχίας που θα αναχαιτίσει την πολεμική λογική και τη μετατροπή της ΕΕ σε πολεμική οικονομία, εξέλιξη που απλά θα επιτείνει τις ανισότητες και τη συγκέντρωση πλούτου στο στρατιωτικό-βιομηχανικό σύμπλεγμα, θα επιταχύνει την αποδόμηση της κοινωνικής συνοχής και θα παρασύρει την Ευρώπη σε έναν φαύλο κύκλο διαίρεσης και παρακμής. Η επιλογή της δημοκρατικής Ευρώπης είναι η ειρήνη ως προϋπόθεση δημοκρατίας και ο επαναπροσδιορισμός της ΕΕ ως χώρου κοινωνικής δικαιοσύνης, ευημερίας, προόδου και αειφορίας. Αυτό επιθυμούν και αξίζουν οι λαοί της ηπείρου μας.

Πηγές – βιβλιογραφία

1. Bruegel (2025). *The governance and funding of European rearmament*. Policy Brief Issue n15/25.
2. Bruegel (2025). *Defending Europe without the US: first estimates of what is needed*.
3. Charter of Fundamental Rights of the European Union.
4. Committee of Independent Experts (1999). *First report on allegations regarding fraud, mismanagement and nepotism in the European Commission*. European Parliament.
5. Conference on the Future of Europe (2022). *Report on the final outcome*. Brussels: European Union.
6. Consolidated version of the Treaty on European Union.
7. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union.
8. Council Regulation (EU) No 269/2014 of 17 March 2014 concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine.
9. Council Regulation (EU) 2025/1106 of 27 May 2025 establishing the Security Action for Europe (SAFE) through the Reinforcement of the European Defence Industry Instrument (Text with EEA relevance)
10. Court of Justice of the European Union (2006). Case C-432/04 Commission of the European Communities v Édith Cresson.
11. Court of Justice of the European Union (2025). Case T-36/23 *Matina Stevi and The New York Times Company v European Commission*" (Judgment of 14 May 2025).
12. Draghi, M. (2024). *The future of European competitiveness – A competitiveness strategy for Europe*.
13. Court of Justice of the European Union (CJEU). Action brought on 20 August 2025 – European Parliament v Council of the European Union (Case C-560/25)
14. European Commission, White Paper for European Defence – Readiness 2030 (19 March 2025), COM (2025) 122.
15. European Commission: NextGenerationEU - The road to 2026.
16. European Ombudsman (2022). *Decision on the European Commission's refusal of public access to text messages exchanged between the Commission President and the CEO of a pharmaceutical company on the purchase of a COVID-19 vaccine (case 1316/2021/MIG)*.

17. European Parliament (1999). Resolution TA-4-1999-0196 on the Santer Commission.
18. European Parliament (2023). *Report on the COVID-19 pandemic: lessons learned and recommendations for the future* (A9-0217/2023).
19. European Parliament (2025). *Subsidiarity, proportionality and the role of the national parliaments in the European legislative process*. Brussels: European Parliament.
20. European Parliament resolution (B10-0060/2026) of 21 January 2026 seeking an opinion from the Court of Justice on the compatibility with the Treaties of the proposed Partnership Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and the Common Market of the South, the Argentine Republic, the Federative Republic of Brazil, the Republic of Paraguay and the Oriental Republic of Uruguay, of the other part, and the proposed Interim Agreement on Trade between the European Union, of the one part, and the Common Market of the South, the Argentine Republic, the Federative Republic of Brazil, the Republic of Paraguay and the Oriental Republic of Uruguay, of the other part.
21. Letta, E. (2024). *Much more than a market: Speed, security, solidarity. Empowering the Single Market to deliver a sustainable future and prosperity for all EU Citizens*.
22. Regulation (EC) No 1049/2001 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2001 regarding public access to European Parliament, Council and Commission documents.
23. Regulation (EU) No 883/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 September 2013 concerning investigations conducted by the European Anti-Fraud Office (OLAF) and repealing Regulation (EC) No 1073/1999 of the European Parliament and of the Council and Council Regulation (Euratom) No 1074/1999.
24. Regulation (EU) 2017/1939 of 12 October 2017 implementing enhanced cooperation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office.
25. Regulation (EU) 2021/697 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2021 establishing the European Defence Fund and repealing Regulation (EU) 2018/ 1092.
26. SIPRI Military Expenditure Database 2025.

